

‘Onderzoek onder agrariërs in het beheergebied van het Hoogheemraadschap van Rijnland’

mei 2019

Rapportage: Jaap Voorsluijs

Projectnummer: EI 3901 3075

© Niets uit deze rapportage mag voor extern gebruik worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of samengevat, in welke vorm dan ook, zonder schriftelijke toestemming van Environs International.

Inhoud

1.	INLEIDING EN VERANTWOORDING	3
1.1	Achtergrond en doelstellingen van het onderzoek.....	4
1.2	Doelgroep, sectoren, adresbron	5
1.3	Methode van onderzoek en uitvoering.....	6
1.4	Steekproefopzet, -realisatie en respons	7
1.5	Analyse en rapportage	8
1.5.1	Analyse / kopvariabelen.....	8
1.5.2	Rapportage.....	9
2.	MANAGEMENT-SUMMARY	10
2.1	Inleiding.....	11
2.2	Imago Rijnland	11
2.3	Waterkwaliteit	13
2.4	Samenwerking en contact.....	14
2.5	Waterdag.....	14
3.	VOLLEDIGE UITKOMSTEN VAN HET ONDERZOEK	15
3.1	Imago en taken van Hoogheemraadschap van Rijnland	16
3.2	Waterkwaliteit	28
3.3	Samenwerking en contact.....	42
3.4	Waterdag: bijeenkomst voor agrariërs	51
	Bijlage.....	56
	Vragenlijst	57

1. INLEIDING EN VERANTWOORDING

1.1 Achtergrond en doelstellingen van het onderzoek

De ruim 2.000 agrarische ondernemers in het beheergebied van het Hoogheemraadschap van Rijnland vormen een belangrijke schakel bij de uitvoering van de kerntaken van het waterschap, zijnde

- het bieden van bescherming tegen de zee en overstromingen
- het zorgen voor een goede waterstand in polders en stedelijke gebieden
- het zorgen voor schoon en gezond water in plassen, grachten en sloten

Als land- en watergebruikers hebben agrarische ondernemers veelal een groot belang bij een juiste waterstand en bij voldoende, schoon water rond en voor hun bedrijf, waarvoor zij samenwerken met het hoogheemraadschap. Maar een waterschap heeft ook andere belangen te dienen en agrariërs kunnen met hun eigen gedrag ook al een grote invloed op met name de waterkwaliteit hebben.

Door het – als ondernemers en waterschap - samen te doen kweekt men onderling begrip en kan in de polder veel bereikt worden. Een goede relatie en waar mogelijk samenwerking met de agrarische ondernemers in het beheergebied wordt daarom door het hoogheemraadschap actief nagestreefd.

Om een objectief inzicht te krijgen in de mening van agrariërs over de dienstverlening van Rijnland en de toepassing van waterkwaliteitsmaatregelen op het agrarisch bedrijf is daarom door ons bureau in uw opdracht een marktonderzoek uitgevoerd.

Doel van het onderzoek is inzicht te krijgen in hoe de agrariërs in het beheergebied

1. **aankijken tegen het Hoogheemraadschap van Rijnland**
 - beeld/imago, perceptie van taken en de uitvoering daarvan
2. **denken over waterkwaliteit** en hier (bewust) **mee bezig zijn**
 - In hoeverre nemen zij bovenwettelijke **maatregelen?**
 - waarom niet/wel en wat zijn daarbij de drivers/barrières
3. de mogelijkheid tot **samenwerking met Rijnland** op gebied van waterkwaliteit zien
 - hoe en in hoeverre kan die verbeterd worden?
4. reageren op een eind dit jaar te organiseren **themadag voor agrariërs**
 - en wat zij daarvoor interessante onderwerpen vinden

1.2 Doelgroep, sectoren, adresbron

Binnen het beheergebied zijn volgens interne schattingen ca. 2.500 agrarische bedrijven actief, waarvan het merendeel behoort tot de volgende 5 hoofdsectoren: melkveehouderij, akkerbouw, glastuinbouw, bloembollenteelt en boomkwekerij, elk met specifieke eisen en wensen m.b.t. bodem en water. Er resteert dan nog een aantal bedrijven werkzaam in een handvol overige sectoren (schapen, pluimvee, varkens, fruit, paarden/maneges, etc.) = de restgroep. En tot slot is er nog een groep agrarische loonbedrijven die overigens niet in het onderzoek werd betrokken.

Door het hoogheemraadschap werd ons een bestand met ruim 2.000 adressen ter beschikking gesteld van agrarische bedrijven gevestigd in het beheergebied van Rijnland. Dit bestand is actueel en afkomstig van Prosu Agrarische Adressen in Dronten. Het bestand is overigens vooraf gescreend door medewerkers van het hoogheemraadschap, zodat waar intern bekend adressen al vooraf werden gecorrigeerd.

Volgens het kenmerk hoofdactiviteit uit het (gescreende) bestand bestaat de populatie dan uit:

- 494 melkveebedrijven
- 434 boomkwekerijen
- 300 glastuinbouwbedrijven
- 262 bloembollenbedrijven
- 150 akkerbouwbedrijven
- 321 overige bedrijven

Onder deze ca. 2.000 adressen bevinden zich echter ruim 200 hobbybedrijven

¹, die door ons uitgesloten werden van het onderzoek, waarna er 1.750 adressen van professionele agrarische ondernemingen resteerden.

De eigenaren/bedrijfsleiders van deze 1.750 professionele agrarische ondernemingen vormen de onderzoeksdoelgroep.

¹¹ Onder hobbybedrijven verstaan we 'agrarische bedrijven' met beperkte economische opbrengsten uit vee of gewassen – dus relatief geringe of geen inkomsten van betekenis - waaronder o.a. rustende of niet-agrarische ondernemers of particulieren met een agrarische activiteit als hobby of neveninkomsten.

1.3 Methode van onderzoek en uitvoering

Gezien de aard en omvang van de doelgroep hebben wij uitvoering van **telefonisch onderzoek** geadviseerd: vergeleken met online of schriftelijk onderzoek is de respons hierbij namelijk veel hoger en biedt persoonlijk contact meer controle op het feit of de juiste persoon de vragen beantwoordt en of de vragen begrepen worden.

We maakten hiertoe gebruik van het computer-assisted telefonisch interview systeem van onze partner IBT Marktonderzoek, waarin de vragenlijst wordt geprogrammeerd en waarbij tijdens het gesprek de resultaten direct vastgelegd worden. Antwoorden op open vragen en overige antwoorden worden zoveel mogelijk direct woordelijk ingetypt en waar zinvol achteraf gecodeerd zodat ze in de kwantitatieve analyse kunnen worden opgenomen.

De vragenlijst werd gezamenlijk ontwikkeld en is als bijlage in dit rapport opgenomen. Op een 5-tal open vragen na is de vragenlijst geheel gestructureerd. De relevante open vragen zijn na afloop gecodeerd zodat deze in de tabellen konden worden opgenomen.

Het veldwerk werd uitgevoerd door (en vanuit) IBT Marktonderzoek in Amsterdam en vond plaats **tussen 27 februari en 15 maart 2019.**

Interviewers werden gebriefd over doel, doelgroepen en inhoud van de vragen en voerden enkele test-interviews uit voordat met het eigenlijke interviewen werd begonnen.

Het stellen van de max. 50 vragen leidde tot een **gespreksduur van gemiddeld 15 minuten.**

1.4 Steekproefopzet, -realisatie en respons

Om niet alleen voor de totale doelgroep maar ook per sector betrouwbare uitspraken te kunnen doen, stelden we voor om een steekproef te trekken van – om te beginnen - **10%** van de populatie en daarbij de relevante sectoren daarnaast aan te vullen tot **minstens 35 – 40 waarnemingen**. De steekproef is daardoor bewust scheef getrokken om alle belangrijke sectoren voldoende te vertegenwoordigen en ook per sector nauwkeurige uitspraken te kunnen doen.

Toelichting: een random steekproef van de akkerbouwbedrijven zou een netto steekproef van 15 à 20 waarnemingen betekenen, maar de marges zijn dan ruim en akkerbouwsector is bovendien in areaal één van de grootste sectoren, zodat het 'loonde' om de steekproef daar te vergroten tot 35 bedrijven.

Het uiteindelijke doel: een **totale steekproefomvang van 250 bedrijven** uit de doelgroep, waarbij gestreefd werd naar **35 tot 50 waarnemingen per sector**, m.u.v. de restgroep “overige” (min. 20).

Op basis van het aantal gerealiseerde gesprekken per sector werd de dataset vervolgens ‘herwogen’ om de scheefheid te corrigeren. Bovendien werden de data geprojecteerd naar de populatieaantallen: in plaats van te verwijzen naar de 250 respondenten zijn de tabellen dus gebaseerd op de populatieaantallen. De uitkomsten vormen daarmee weer een goed gewogen afspiegeling van de verdeling in de onderzoekspopulatie van 1.750 professionele bedrijven.

De **respons op het onderzoek is uitzonderlijk goed** te noemen: slechts 24 bedrijfshoofden weigerden hun medewerking op een totaal van 365 gecontacteerde bedrijven = 7%

Van de 651 nummers die gebeld zijn werd er bij 365 bedrijven de telefoon aangenomen en in 32 gevallen was bij afsluiting van het veldwerk nog geen resultaat bekend (= netto 333x wel).

Daarvan waren er 59 afgevallen door een fout of diskwalificatie (26 x vanwege een fout nummer; 6 x niet agrarisch (meer); 12 x überhaupt geen bedrijf meer; 4x alleen nog hobby en 7 x geen land in het beheergebied) of door de vraag naar bedrijfsbeëindiging (4x gaat binnen 3 jaar stoppen).

De respons van 250 volledige gesprekken komt neer op 75% van alle 332 bereikte adressen.

De ratio weigeringen (24 zoals al vermeld) en medewerking (250) is ongeveer 1 op 10. Ook per sector zijn de responsresultaten goed, variërend van 2-3 weigeringen op 43-46 gesprekken in de bollenteelt en de melkveehouderij tot maximaal 11 weigeringen op 52 gesprekken in de boomteelt.

Samenvattend: door de **hoge respons in combinatie met de relatief grote steekproef** per sector zijn de resultaten van het onderzoek dan ook zeer nauwkeurig.

1.5 Analyse en rapportage

1.5.1 Analyse / kopvariabelen

Alle uitkomsten zijn na herweging (conform de verhoudingen in de populatie) en projecteren (opschalen naar de totale populatie) geanalyseerd op basis van twee kopvariabelen:

1. Een splitsing per **hoofdtak** (6 sectoren) op basis van de werkelijke hoofdactiviteit
2. Een splitsing in **kleine/grote bedrijven**

Daarnaast zijn specifieke uitkomsten waar relevant geanalyseerd op basis van variabelen als de mate van gebruik van oppervlaktewater, het meten van waterkwaliteit, lidmaatschap van organisaties en agrarische collectieven en interesse in een Waterdag.

ad 1 Hoofdtak

Het bestandskenmerk 'hoofdactiviteit' dat de ingang vormde voor de steekproef, werd in de analyse achteraf aan de hand van de antwoorden van respondenten zelf op de vragen naar zijn/haar hoofdactiviteit en eventuele overige activiteiten gecontroleerd en waar nodig gecorrigeerd. In een aantal gevallen zijn bedrijven daardoor "overgeheveld" naar een andere – meestal aanverwante – sector: zo kwamen we tot een definitieve, correcte hoofdtak, die gebaseerd is op de actualiteit en perceptie van de respondenten zelf: *"dit is wat we (nu/vooral) doen"*.

Opgeschaald naar de populatie van 1.750 professionele agrarische bedrijven in het beheergebied levert dat de volgende schatting van de actuele verdeling over de hoofdsectoren op:

Primaire sector/hoofdtak	Definitieve hoofdtak	Globaal uit bestand, na aftrek hobbybedrijven
Akkerbouw/vollegrondsgroente	150	150
Bloembollen	231	265
Boomkwekerij	393	435
Glastuinbouw (vnl. sierteelt)	362	300
Melkvee	398	400
Anders	216	200
Totaal	1.750	1.750

N.B. We constateren dat met name een tiental door Prosu als bloembollenteler of boomkweker gekenmerkte bedrijven zich zelf als glastuinder beschrijven. Het gaat dan bijv. om een sierteelt-, pot- of perkplantenbedrijf met (ook) een kas.

ad 2 Klein/groot

Het is lastig om bedrijven in verschillende sectoren met elkaar te vergelijken op grootte. Om toch inzicht te krijgen in de verschillen tussen de 50% grootste en 50% kleinste bedrijven hebben we daarom de teeltbedrijven min of meer arbitrair gesplitst op basis van hun areaal gekoppeld aan de hoofdtak en de melkveebedrijven gesplitst op basis van een intern gehanteerde grens van 60 melkkoeien.

Op basis van de volgende criteria werden de ondervraagde bedrijven gesplitst in klein en groot:

Hoofdtak	Gemiddeld areaal	Splitsing bij	Aantal kleine	Aantal grote	Gemiddeld areaal
Akkerbouw	60.5 ha	> 50 hectare	81		30.2 ha
		50 hectare of meer		69	96.4 ha
Bloembol	21.0 ha	> 10 hectare	116		4.2 ha
		10 hectare of meer		115	37.9 ha
Boomkwekerij	3.2 ha	tot 3 hectare	234		1.6 ha
		3 hectare of meer		159	5.5 ha
Glastuinbouw	3.9 ha	> 3 hectare	224		1.4 ha
		3 hectare of meer		138	7.9 ha
Melkvee	38.0 ha	> 60 koeien	123		19.2 ha
	(79 koeien)	60 koeien of meer		275	46.3 ha
Anders	11.2 ha	> 10 hectare	115		4.2 ha
		10 hectare of meer		101	19.3 ha
TOTAAL	19.5 ha		893	857	

Globaal is de doelgroep zo dus ‘doormidden’: ca. 900 kleine en ruim 850 grote bedrijven. In werkelijkheid is het aantal kleine bedrijven vrijwel zeker groter, want (kleine) hobbybedrijven zijn zoveel mogelijk uitgezonderd van deelname aan het onderzoek.

1.5.2 Rapportage

Waar in de rapportage verwezen worden naar ‘hoofdtak of bedrijfstype’ of naar ‘kleine dan wel grote bedrijven’ wordt – mits niet anders vermeld – verwezen naar voornoemde indelingen.

In het volgende hoofdstuk van dit rapport treft u een management summary, waarin de belangrijkste uitkomstens zijn opgenomen.

In hoofdstuk 3 komen de uitkomsten op praktisch alle vragen en onderwerpen aan bod, in de volgorde van de vragenlijst. Separaat is door ons een complete lijst geleverd van alle spontane antwoorden op vraag 35. De overige open vragen in de lijst zijn achteraf gecodeerd en door ons in tabelvorm gezet. Daarnaast worden in het rapport waar zinvol individuele respondenten letterlijk geciteerd op basis van deze vragen en *die citaten zijn steeds in een apart kader opgenomen*.

Als bijlagen treft u de vragenlijst die gehanteerd is.

Ook de sets met tabellen zijn separaat in Excel geleverd.

2. MANAGEMENT-SUMMARY

2.1 Inleiding

In opdracht van het Hoogheemraadschap van Rijnland is door agrarisch marktonderzoeksbureau Environs eerste helft maart 2019 een telefonisch marktonderzoek uitgevoerd onder een ruime steekproef (n = 250) uit een bestand van ruim 2.000 agrarische ondernemers (exclusief loonbedrijven) in het beheergebied van Rijnland. Het onderzoek had ten doel een objectief inzicht te verschaffen in het imago van de organisatie, het gebruik en belang van (kwalitatief goed) oppervlaktewater en de meningen over samenwerking op het gebied van waterkwaliteit. Daarnaast werd de behoefte aan een themadag over waterkwaliteit gepeild.

Na screening en uitsluiting van hobbybedrijven en agrarische loonbedrijven resteerde een onderzoekspopulatie van 1.750 relevante agrarische bedrijven.

De respons was daarbij uitzonderlijk goed: de verhouding (echte) weigeringen (24) en medewerking (250) is ongeveer 1 op 10.

De uitkomsten zijn na correctie van de oververtegenwoordiging per sector representatief voor deze populatie en bestaat globaal uit:

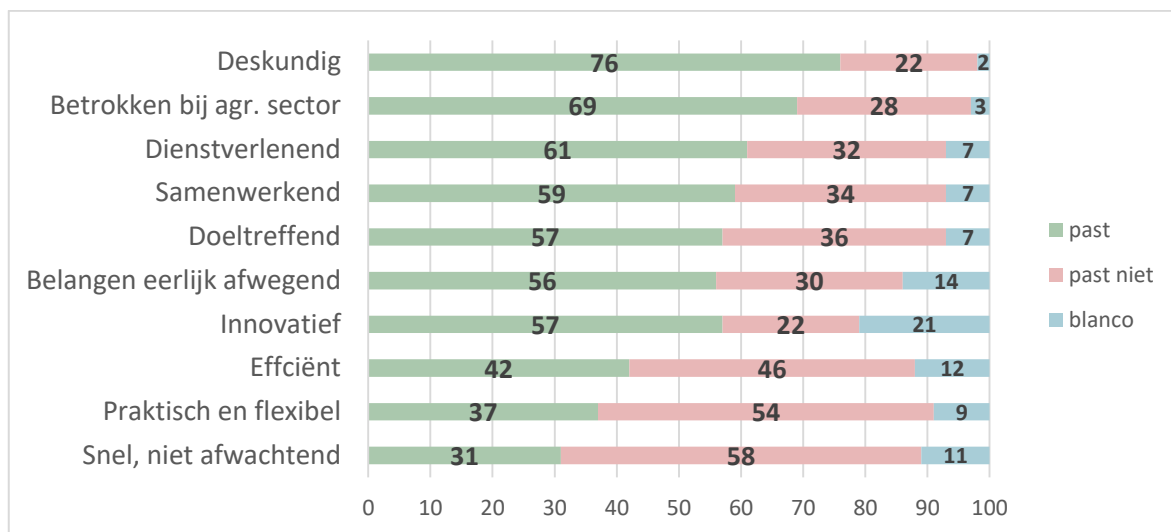
- 150 akkerbouwers/vollegrondgroentetelers
- 230 bloembollentelers
- 400 boomkwekers
- 360 glastuinbouwbedrijven (in hoofdzaak sierteelt)
- 400 melkveehouders
- 210 overige ondernemers (vooral bedrijven met vleesvee, schapen, paarden en maneges)

2.2 Imago Rijnland

Spontaan wordt Rijnland vooral geassocieerd met de volumekant: **waterbeheer en waterpeil** springen er bovenuit. Waterkwaliteit, watergangen en droge voeten zijn niet echt top-of-mind. Bureaucratie, regels en handhaving 'scoren' hoger en komen als groep min of meer tweede na beheer en peil.

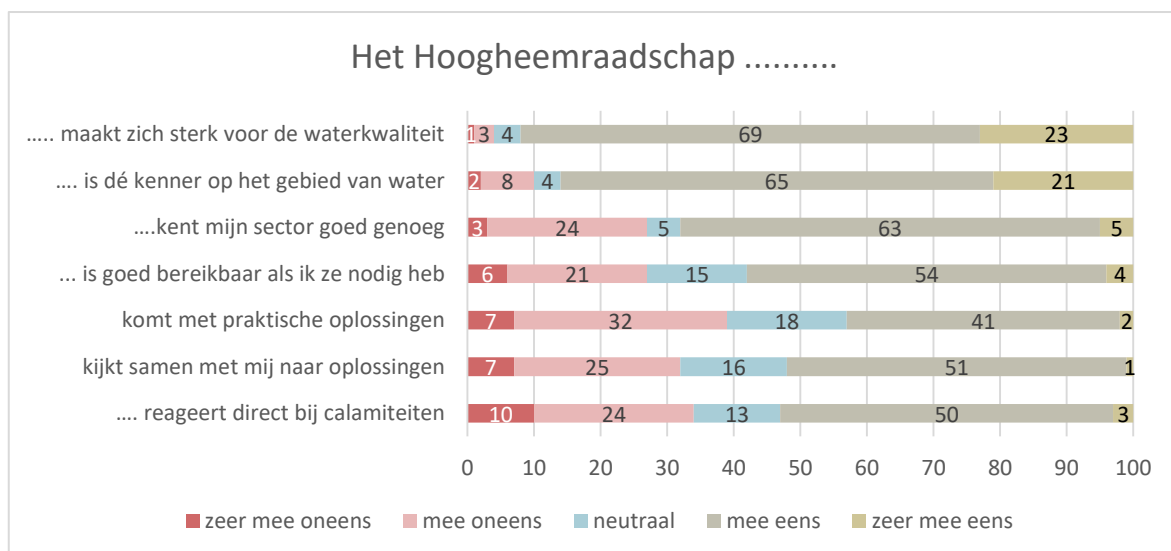
Gevraagd naar voor de voor agrariërs belangrijkste taken scoort **waterkwaliteit** echter gelijk met polder- en peilbeheer: naar beide wordt spontaan door ca. 85% verwezen. Dat is ruim voor 'dijken en oevers' (51%) en 'vaarwegen' (35%). Naar 'natuur en ecologie' verwijst slechts 2% spontaan.

De volgende eigenschappen werden voorgelegd met de vraag of ze passen bij Rijnland:

Rijnland wordt dus vooral gezien als **deskundig en betrokken bij de sector**, maar anderzijds ook als (te) **afwachtend, niet praktisch en niet efficiënt**.

Dit beeld wordt aangevuld en ondersteund door de reacties op de volgende uitspraken:

Positief is het oordeel over Rijnland wat betreft de inzet voor **waterkwaliteit, de deskundigheid** op watergebied en de **kennis van 'mijn' sector**.

Over het aanreiken van of samen kijken naar **praktische oplossingen**, de snelle **reactie** bij calamiteiten – 34% toont zich hierover kritisch - en in mindere mate de **bereikbaarheid** zijn de meningen sterk verdeeld bij de agrarische doelgroep.

Per sector: De bollenteelt heeft over de hele linie het meest positieve beeld. De akkerbouw toont zich juist het meest kritisch: dat begint bij het aspect 'kent mijn sector (niet) goed' en gaat verder met – nu samen met de melkveesector – '(on)bereikbaarheid', '(on)praktische oplossingen voor mijn bedrijf' en '(niet) samen kijken'. M.b.t. de reactiesnelheid in geval van calamiteiten tonen de boomkwekers (45%) zich samen met de melkveehouders (44%) het meest kritisch.

2.3 Waterkwaliteit

Dat waterkwaliteit door Rijnland als **kerntaak** wordt beschouwd en dat daarbij moet worden voldaan aan **EU-normen** is vrij algemeen bekend.

Zelf vindt 80% van de agrariërs een goede kwaliteit van het oppervlaktewater voor het eigen bedrijf **van groot belang (score 8-10)**. Per sector zijn er wel verschillen, die uiteraard samenhangen met het gebruik: de melkveesector scoort het hoogst qua belang (drinkwater) en glastuinders het laagst.

Ruim de helft van de agrariërs **gebruikt heel vaak of zelfs continu** oppervlaktewater voor het bedrijf – bij de grote melkveebedrijven (60+) is dat zelfs 90% - en minder dan een kwart (23%) gebruikt dat zelden of nooit.

Niet verrassend is dan ook de uitkomst dat 43% van de agrariërs (= 50% van de watergebruikers) de waterkwaliteit wel eens of regelmatig controleert of beoordeelt. Melkveehouders willen dan vooral weten of het water “**schoon genoeg** is voor het vee”, maar telers beoordelen vaak specifiek het zoutgehalte en/of de EC. **Echt regelmatig meten doen naar schatting 200 bedrijven** uit de doelgroep en de overige die ‘meten’ doen het alleen als er een aanleiding is of zomaar.

8% van de agrariërs gaat zelf wel eens **op zoek naar gegevens** over de waterkwaliteit rond hun bedrijf/percelen: het zijn vooral akkerbouwers en boomkwekers die dat wel eens doen. Het is een kleine groep, maar het zijn wel vaak agrariërs die zelf ook regelmatig testen of laten meten. En de website van Rijnland wordt daarbij het meest genoemd als bron.

Bijna een kwart van de agrariërs (24%) geeft dan aan bovenwettelijke maatregelen te hebben getroffen en/of bovenwettelijke investeringen gedaan om het afvloeien van emissies te voorkomen. De belangrijkste **redenen om dat te doen** zijn vooral eigen bewustzijn, eigen belang en/of imago. Geld speelde bij die beslissing om ‘meer dan nodig’ te doen geen primaire rol.

Ook als reden om **juist niet méér te doen** dan de wet eist speelde geld niet de grootste rol: weliswaar zegt ruim een derde de kosten te hoog te vinden, maar alleen **doen wat móet** en **onzekerheid over het nut daarvan** spelen hierbij een grotere rol.

2.4 Samenwerking en contact

Slechts 1% van de agrariërs vindt samenwerking met Rijnland op het gebied van waterkwaliteit niet gewenst. Van de 6 samenwerkingsvormen die aan de rest werden voorgelegd scoort **voorlichting geven en kennis delen** het hoogst: 26% noemt het als eerste middel en 61% noemt het in de top-3.

Subsidies verstrekken voor gerichte investeringen speelt hier wel en komt nu op de tweede plaats: door 23% als eerste genoemd (vaak door mensen die zelf geen geschikt middel konden noemen) en 41% in de top-3.

Minder vaak als eerste (13%), maar wel vaker dan subsidies in de top-3 genoemd (50%) komt **onderzoek naar huidige knelpunten**.

Een ruime meerderheid heeft een **voorkeur voor individueel contact** (57%) of maakt het niet uit (24%). Van degenen met een voorkeur voor individueel contact heeft ruim de helft de voorkeur voor **een vaste contactpersoon** en 40% belt of mailt liever. En van de 19% die liever via een collectief of groep contact wil onderhouden **noemt ca. de helft LTO** als voor de hand liggende partner.

2.5 Waterdag

Tot slot de animo voor **een bijeenkomst om kennis te delen op gebied van waterkwaliteit**:

- dat vindt **17% zéér interessant** – war neerkomt op ca. 250-300 agrariërs uit de totale doelgroep - en 27% vindt dat **tamelijk** interessant = samen dus **44% met interesse**.
- Helemaal niet interessant vindt een kwart van de doelgroep dit.

Belangstelling is er **vooral uit de akkerbouw** (29% zéér, 52% samen) en de **bollenteelt** (20% zéér, 52% samen). De minste interesse is er vanuit de boomkwekerij (samen 39%) en vooral de restgroep.

Grote bedrijven (de top 50% van hun sector) tonen relatief **meer interesse** dan kleine: 21% versus 13% zéér interessant, 20% versus 30% helemaal niet interessant.

Van de lijst met 14 voorgelegde suggesties die werd voorgelegd aan degenen die zéér of tamelijk geïnteresseerd waren, worden er gemiddeld 2.5 zéér interessant genoemd. Daarbij scoren vooral het drietal **waterkwaliteit** (en schoon oppervlaktewater), **voldoende water** (voor agrarisch gebruik) en **verdroging** (en omgaan met droogte): rond de 40% vindt die zéér interessant en totaal ca. 95% interesse.

Ook is er bij deze geïnteresseerden ruime belangstelling voor de thema's ecologie (en gezond water), lozingen en duurzaamheid.

3. VOLLEDIGE UITKOMSTEN VAN HET ONDERZOEK

3.1 Imago en taken van Hoogheemraadschap van Rijnland

Door middel van open en gestructureerde vragen werd eerst geïnventariseerd hoe agrarische ondernemers in het beheergebied denken over en aankijken tegen het Hoogheemraadschap van Rijnland en de taken die het (vooral) heeft en de manier waarop die taken worden uitgevoerd.

Spontaan: algemeen beeld

12. Wat komt er in u op als u aan het Hoogheemraadschap van Rijnland denkt?

Op de vraag wat er als eerste bij ze opkomt als ze aan het Hoogheemraadschap van Rijnland denken, geven de meeste ondernemers (37,5%) spontaan het voor de hand liggende antwoord **‘waterbeheer of water in het algemeen’**, gevolgd door ‘waterschap of polderbeheer’ (10%) en ‘waterpeil/-stand’ (9%). Ook noemt nog 3% waterafvoer. Deels overlappen deze percentages elkaar, want velen gaven meerdere antwoorden, maar **globaal ligt bij ca. 50% van de ondernemers top-of-mind de focus op waterbeheer en peil**, m.a.w. op de volumekant.

Waterkwaliteit (7%), onderhoud van **watergangen** (6%) en ‘droge voeten/dijken’ (4%) volgen spontaan op ruime afstand.

Spontaan komt er bij een aantal ondernemers ook direct **kritiek naar voren**, met ‘kosten’ (10%), ‘bureaucratie’ (8%), ‘regels/vergunningen’ (6%) en ‘handhaving’ (3%) als kenmerkende termen. Ook op de **mensen in het veld** is concreet wat meer kritiek (‘onervaren/onpraktisch’ 3% / ‘lastig/irritant’ 2%) dan lof (‘goede mensen/verstand van zaken’ 2%). Overigens meldt 5% hier gelijk spontaan dat ze in het verleden (3%) dan wel momenteel (2%) **een conflict** of “akkefietje” met Rijnland hebben (of hebben gehad).

Er zijn procentueel wel verschillen tussen sectoren, maar die komen in andere vragen duidelijker naar voren en in grote lijnen komt het beeld per sector overeen met het totaalbeeld.

Enkele kenmerkende uitspraken per sector op vraag 12 (in hun eigen woorden)

Akkerbouw:

- “Waterbeheerder en ook zoute kwel”
- “Wanbeheer, wanbeheer, wanbeheer”.
- “Heel groot log lichaam dat water regelt en nu komt er dat klimaatgeleuter bij. En bellen met Rijnland valt niet mee; het is een soort Ministerie dat nooit bereikbaar is”
- “Ik had liever de Waterschappen zoals vroeger en het is veel te laat met malen”
- “Rijnland? Dan denk ik 6.000 Euro.”

Bollenteelt:

- “Waterbeheersing en waterkwaliteit
- “Goede mensen in het veld, hoofdkantoor is nogal pracht en praal.”
- “Wij hebben met de Ringvaart te maken, de oude garde is weg en iedere keer komt er een nieuwe vragen hoe de waterinlaat werkt.”
- “Wat een lastige mensen.”
- “Waterbeheer, we zijn het niet altijd met elkaar eens en het duurt meestal heel lang voor je iets voor mekaar krijgt.”
- “Meewerkend maar traag in de reactie”.

Boomkwekerij:

- *"Dat is een hele belangrijke taak om de waterkwaliteit en het waterpeil goed te houden."*
- *"Peil!"*
- *"Dat ze het water goed op peil gaan houden."*
- *"Nou, dat is iets van water, kadaster of zo."*
- *"Veel mee te maken. Leggen ons regeltjes op en zijn noodzakelijk. Goede waterafvoer is noodzakelijk."*
- *"Het is een bureaucratisch log orgaan met mensen die er de ballen verstand van hebben."*
- *"Dat wil u niet weten. Als er in Nederland gaat regenen en iedereen weet dat wij verzuipen met zijn allen, dan vergeet Rijnland de pomp aan te zetten. Dan moet ik van Rijnland mijn pomp uitzetten omdat anders delen van de regio onder lopen."*
- *"Ze motten het waterpeil hier in Boskoop op peil houden en dat is de laatste paar jaren een paar keer fout gegaan."*
- *"Niet zoveel goeds. Ik vind dat er ontzettend met het waterpeil wordt geknoeid. Dat kun je beter aan een boer overlaten die heeft er verstand van."*

Glastuinbouw:

- *"Waterschap, de slootjes, waterhuishouding."*
- *"Die beheren het water en de sloten en zorgen dat het schoon blijft"*
- *"Niet zoveel gevoel bij."*
- *"Eigenlijk weinig. Waterschap moet zorgen voor droge voeten. Daar betalen wij flink voor dus daar moeten zij hun best voor doen."*
- *"Vroeger gingen mijn haren overeind staan maar dat is niet meer zo. Er zijn ooit 2 mannen zonder toestemming mijn kwekerij binnengelopen voor controle."*
- *"Dan krijg ik altijd de kriebels, denk ik wat hebben ze nu weer verzonnen."*
- *"Beetje uit je neus pulken en langs komen."*
- *"Er werken hele goede mensen en er werken ook hele verschrikkelijke mensen. De controleurs met ervaring zijn goed maar de jongelui die van school komen zijn te theoretisch en niet praktisch ingesteld."*

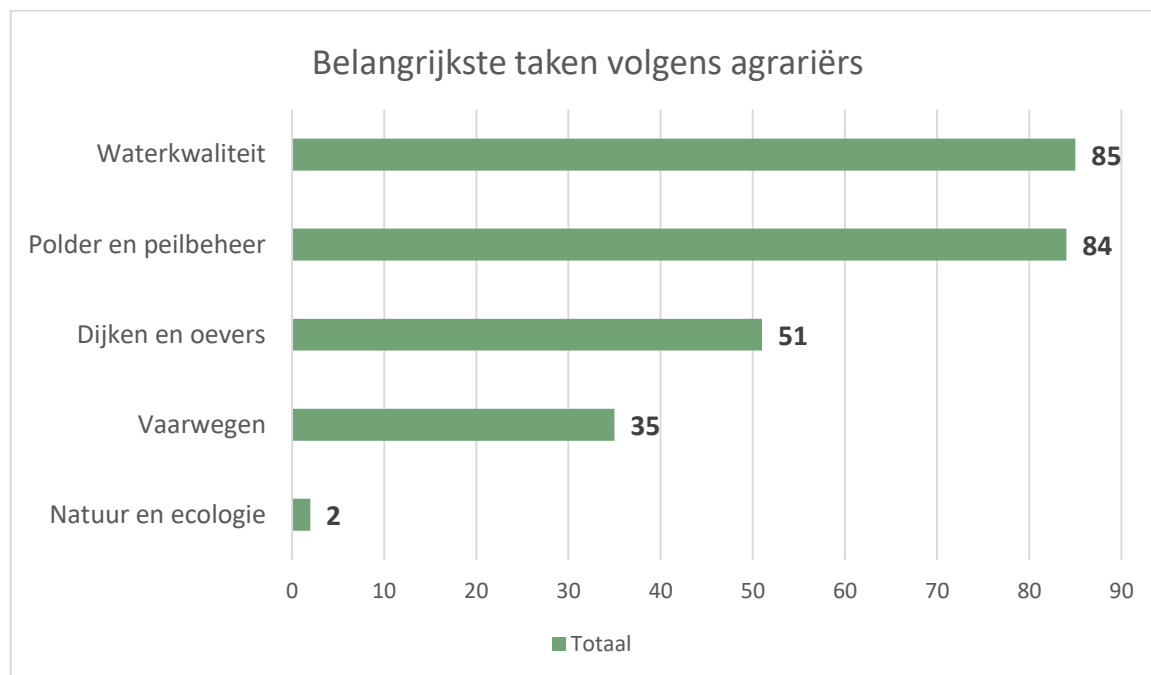
Melkveehouderij:

- *"Peil en kwaliteitsbeheer."*
- *"Al die medewerkers die ik voorbij zie rijden en de dingen die jullie met het water doen."*
- *"Rijden graag en doen de hele dag niks."*
- *"Corrupte zaak. In 1980 hebben ze hier 40 polders op communistische manier opgeheven (Leiden). Je onderhield vroeger samen de dijk. Als de boten schade maken moeten nu de eigenaren het repareren."*
- *"Het is niet veel goeds. Wij hadden hoog water en hebben wij veel last gehad van longworm. Aangeklaagd, een Hoogheemraad, veearts zijn wezen kijken. De GD zei je wint het toch nooit."*
- *"Dat we daar heel erg in teleurgesteld zijn. Ze hebben beloofd om de spijkersloot (?) op te knappen en wilden er alleen klei opgooien en dat blijft niet liggen. Toen ging het niet door. Maar ze hadden het beloofd, geen stijl."*
- *"Een groot log lichaam. Als je iemand moet vinden dan zijn ze er niet. Ze nemen geen verantwoording, durven ze niet."*
- *"Ze moeten goed rekening houden met de waterstand peiling. Dat als het te droog is de sluizen open gaan en als er regen wordt voorspelt het dicht gaat."*

Spontaan: belangrijkste taken

13. Wat zijn voor u als agrarisch ondernemer de belangrijkste taken van het Hoogheemraadschap?

Ook hier werd de respondent niet geholpen en moest hij/zij spontaan de belangrijkste taken noemen. Die spontane antwoorden werden per kerntaak / hoofdonderwerp gegroepeerd met het volgende resultaat:

Opmerkelijk is dat - qua voor de agrarische ondernemer belangrijke taken - nu de onderwerpen 'waterkwaliteit' en 'polder/peilbeheer' in gelijke mate aan kop gaan: beide genoemd als belangrijk door ca. 85% van de respondenten. En slechts 1 respondent kon helemaal géén taken noemen.

Inzoomend op de kerntaak **waterkwaliteit** (genoemd door 85%):

Waterkwaliteit wordt meestal letterlijk genoemd (73%), maar vaak ook specifieker: het bewaken van de kwaliteit van het oppervlaktewater (47%), het verbeteren van de waterkwaliteit (43%), waterzuivering in het algemeen (42%), het schoonhouden van het oppervlaktewater (36%), het zuiveren van afvalwater (23%) en (zelfs) het zuiveren van drinkwater (13%).

Inzoomend op de kerntaak **polder- en peilbeheer** (genoemd door 84%):

Daar verwijst men meestal zeer specifiek naar enerzijds het beheer van het waterpeil (67%) - dus het regelen - en anderzijds het bepalen van het waterpeil (54%) - dus het beslissen daarover.

Als derde kerntaak komt het onderwerp **dijken en oevers** naar voren (genoemd door 51%):

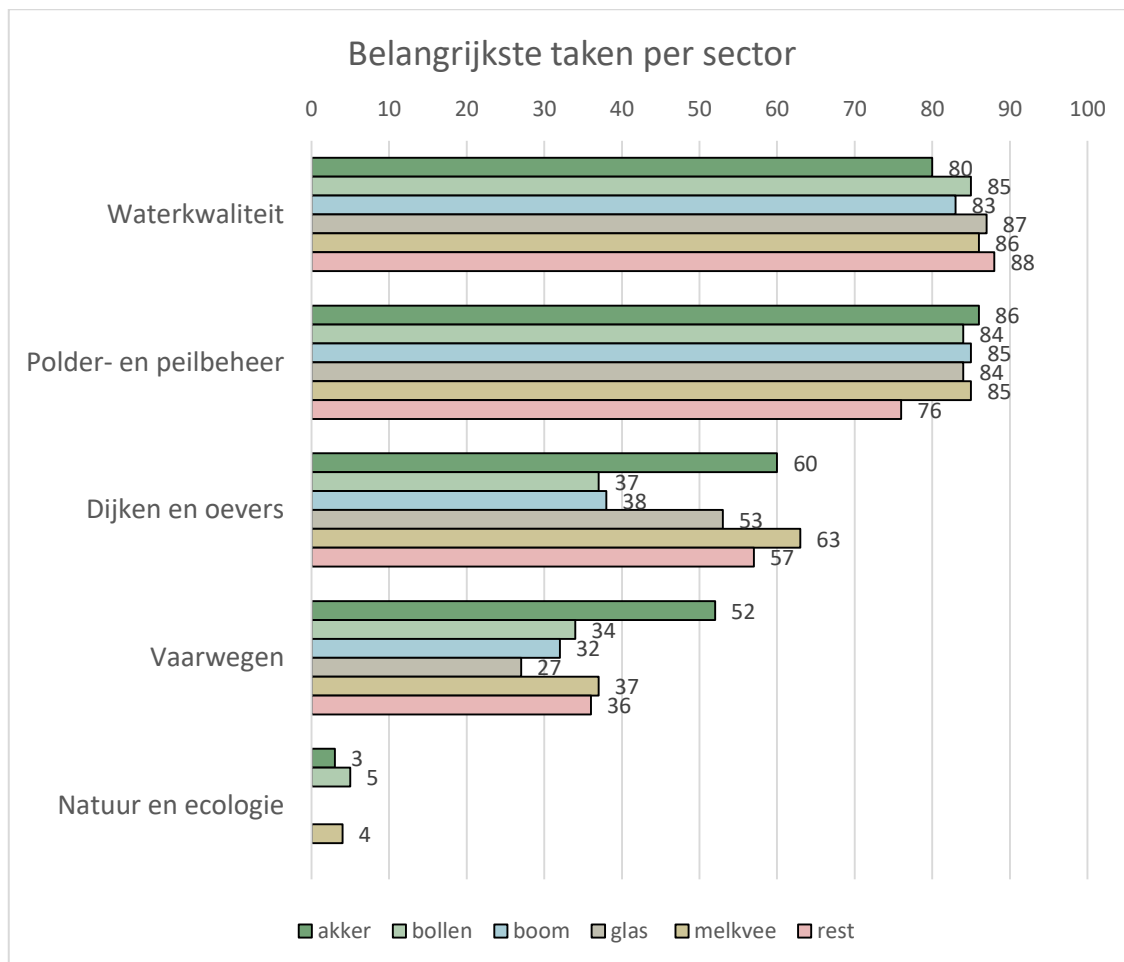
Hier verwijst men vooral naar het voorkomen van overstromingen (47%), het beheer en verstevigen van dijken (23%) en het beheer van oevers en uiterwaarden (18%).

Wat **vaarwegen** betreft (genoemd door 35%) verwijst men vooral naar het bevaarbaar houden (23%) en het onderhoud van vaarwegen (22%).

Natuur en ecologie tenslotte wordt slechts door 2% van de ondernemers genoemd als een voor hen belangrijke taak. Een enkeling verwijst namelijk naar de zorg voor gezond water (voor mens en dier) of naar het natuurvriendelijke onderhoud van slootkanten.

Per sector:

Zoals de hoge totaalscores voor **waterkwaliteit en polder/peilbeheer** al deden vermoeden, zijn deze taken in alle sectoren door veel ondernemers genoemd.

Bij **dijken en oevers** zien we wel verschillen: vooral relatief veel melkveehouders en akkerbouwers noemen dit spontaan als een belangrijke taak (ca. 60%), terwijl dit juist minder het geval is in de sector bloembollenteelt en boomkwekerij (ca. 37%).

Taken m.b.t. **vaarwegen** noemen vooral akkerbouwers belangrijk (52%) en glastuinders juist niet.

En **natuur en ecologie** wordt in geen enkele sector door meer dan 5% genoemd.

Naar omvang:

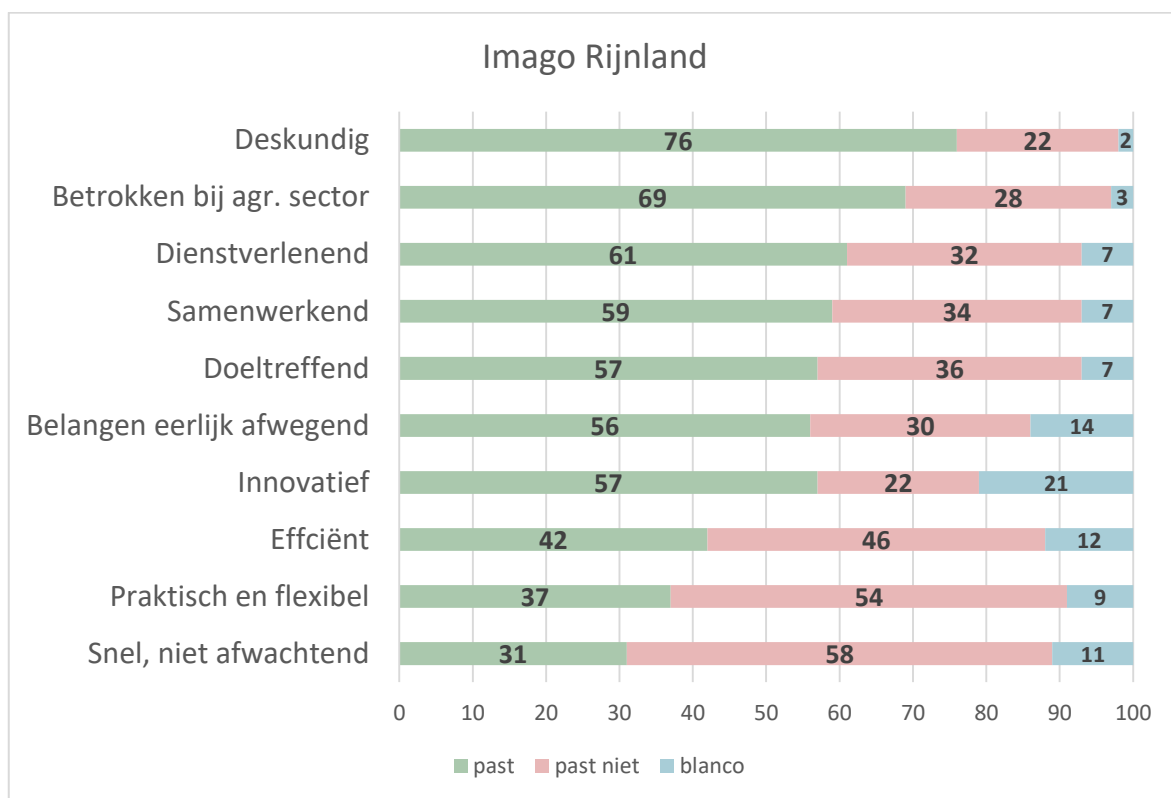
De splitsing van de populatie in grote en kleine bedrijven laat weinig opmerkelijke verschillen zien, behalve dan voor **Natuur en ecologie**: allen die dit spontaan als een belangrijke taak hebben genoemd hebben – naar schatting slechts 33 bedrijven in het beheergebied - behoren tot de grote bedrijven.

En hoewel grote bedrijven waterkwaliteit op zich niet veel vaker noemen (86%) dan kleine bedrijven (84%), refereren ze daarbinnen wel wat vaker aan waterzuivering en zuivering van afvalwater als taak.

Geholpen: algemeen beeld

14. Kunt u voor elk van de volgende termen aangeven of u deze **wel of juist niet** vindt passen bij het Hoogheemraadschap van Rijnland?

Vervolgens werden aan alle respondenten een aantal imago-aspecten voorgelegd, die spontaan met een simpel 'past wel' of 'past niet' moesten worden beantwoord (top-of-mind dus). Alle aspecten ziet u in de volgende grafiek

Drie kwart van de doelgroep vindt Rijnland **deskundig** (76%) en bijna net zoveel ondernemers vinden Rijnland **betrokken bij de agrarische sector** (69%): over deze twee aspecten heeft ook vrijwel iedereen een mening (slechts 2-3% niet). En hoewel beide aspecten dus breed wordt ondersteund, blijkt toch ook dat één op de vier-vijf agrariërs in het beheergebied die **juist NIET vinden passen**.

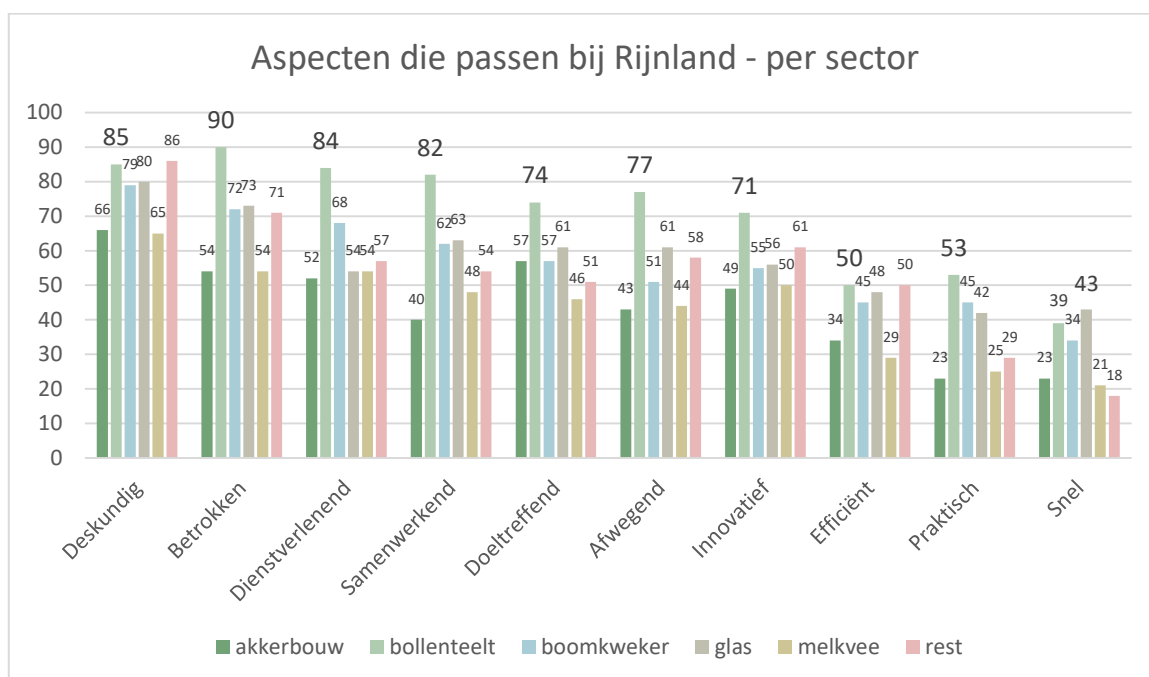
Ook **dienstverlenend, samenwerkend, doeltreffend, belangen eerlijk afwegend** en **innovatief** vindt een meerderheid passen bij de organisatie.

De meeste moeite kostte overigens het beoordelen van Rijnland op het begrip "**innovatief**": 22% kon daar geen reactie op geven.

Daar waar op doeltreffendheid in meerderheid positief werd gereageerd is het beeld op het aspect **efficiënt** verdeeld, terwijl een meerderheid vindt dat **praktisch/flexibel** en **snel/niet afwachtend** NIET past bij het Hoogheemraadschap van Rijnland.

Per sector:

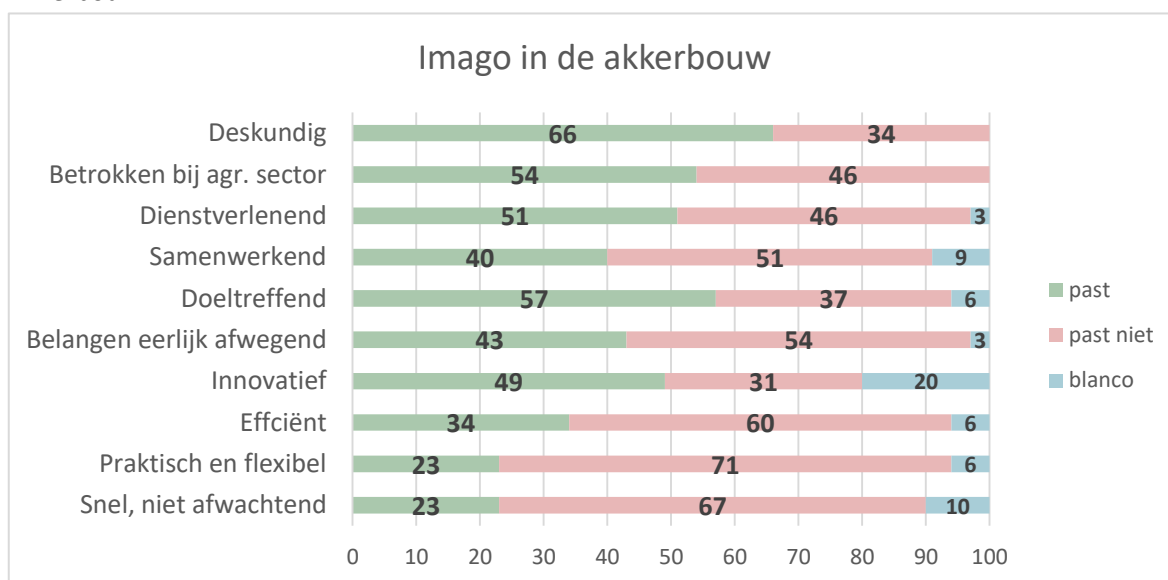
Alvorens in te gaan op het imago in de afzonderlijke sectoren, eerst een overzicht ter vergelijking van de 'past wel's' in de 5 hoofdtakken.

Zoals bovenstaande grafiek laat zien vinden we het meest positieve beeld van Rijnland in de bollenteelt: op alle aspecten - behalve snel/niet afwachtend - krijgt Rijnland hier relatief de meeste steun en is het beeld dus positiever dan gemiddeld.

De sectoren akkerbouw/vollegrondsgroenteteelt en melkveehouderij tonen zich over de gehele linie juist het minst positief over het beeld van Rijnland.

Akkerbouw:

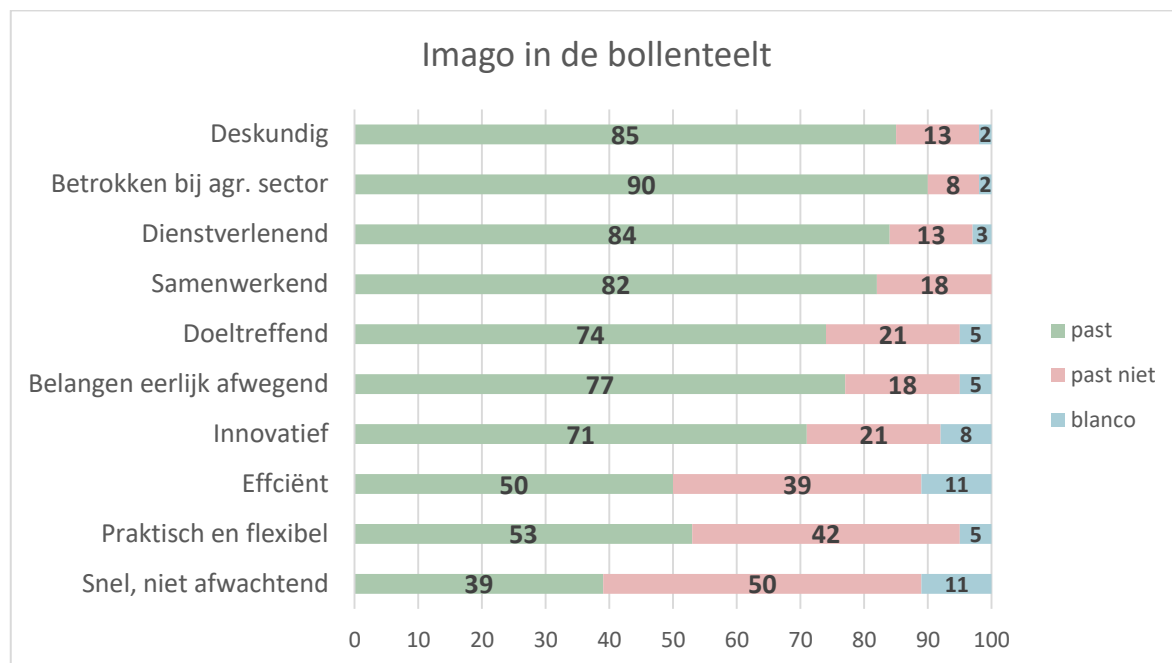

Akkerbouwers / vollegrondsgroenteteelers hebben zoals hiervoor vermeld over de hele linie een minder positief beeld van Rijnland dan gemiddeld. Het grootst zijn de verschillen bij **“betrokkenheid”, ‘samenwerking’ en ‘belangen eerlijk afwegend’**.

Zelfs het overall negatieve beeld van Rijnland bij ‘praktisch en flexibel’ gaat hier nog een stap verder en is nog negatiever. Alleen op het aspect ‘doeltreffendheid’ loopt het beeld in deze sector in de pas met het geheel van de doelgroep.

Bollenteelt:

Aan de andere kant van de schaal staat de bollenteelt: hier is het imago van Rijnland juist zeer positief, al blijft het beeld ook hier op de aspecten ‘efficiency’, ‘praktisch en flexibel’ en **vooral ‘snel, niet afwachtend’** voor verbetering vatbaar.

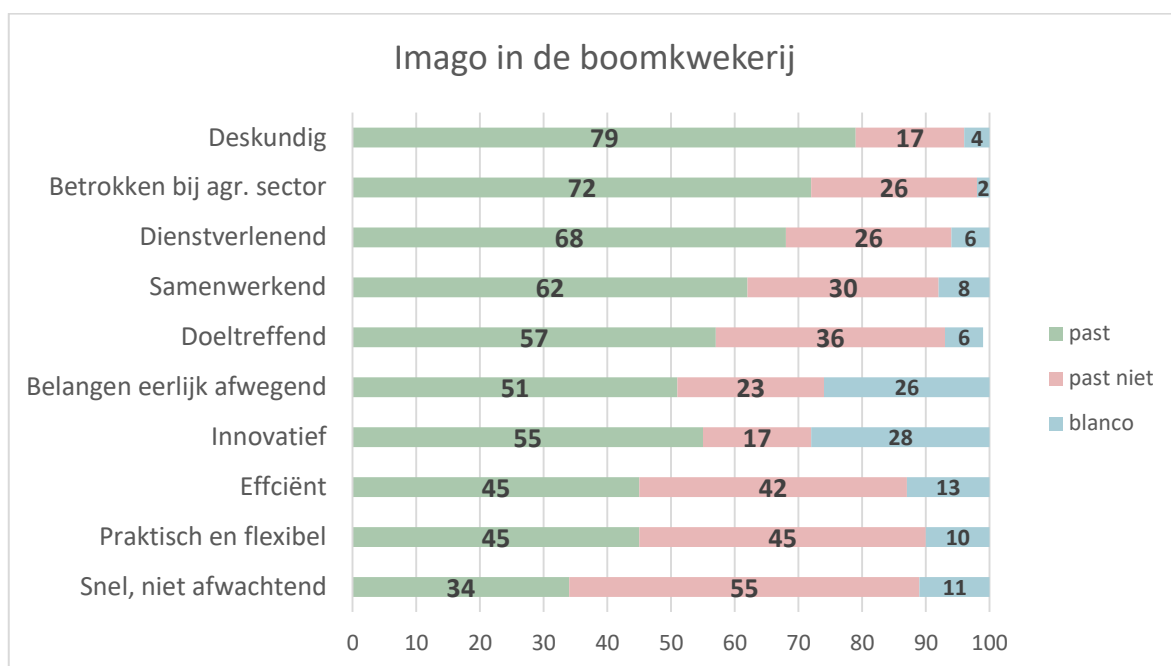
Over de aspecten ‘deskundigheid’, ‘betrokken bij de sector’, ‘deskundigheid’, ‘samenwerking en de belangen eerlijk afwegend’ is de bollensector – zowel absoluut als in vergelijking met de andere sectoren - zeer te spreken.

Boomkwekerij:

Qua imago-scores neemt de boomkwekerij een middenpositie in tussen de sectoren. Rijnland wordt hier ook breed als ‘deskundig’ en ‘betrokken bij de agrarische sector’ gezien. En ook verder loopt het beeld hier aardig in de pas met het overall-beeld.

Maar opmerkelijk is hier de onzekerheid bij het aspect “belangen eerlijk afwegend”: 23% vindt dat niet passen en 26% heeft hier geen eenduidig beeld bij. Per saldo is dus de helft van de boomkwekerijsector hier niet van overtuigd!

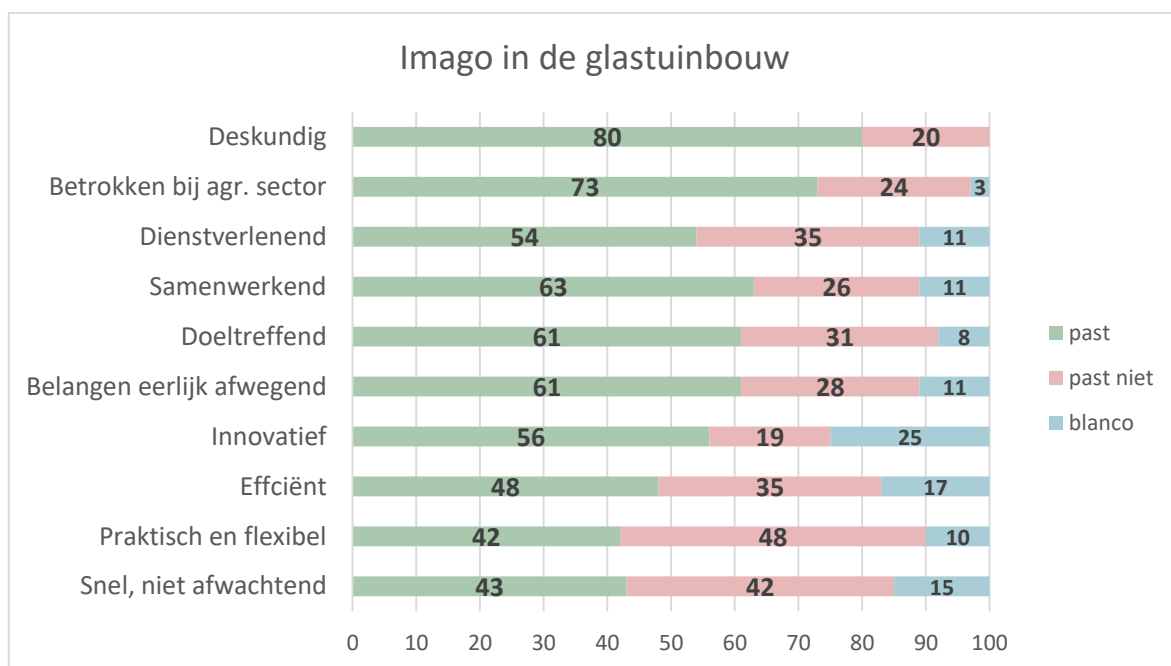
N.B. Omdat het hier om het beeld van Rijnland gaat, is niet duidelijk of deze indruk gebaseerd is op concrete ervaringen of ‘van horen zeggen’ of op mogelijk andere vage indrukken.

Glastuinbouw:

Ook de glastuinbouw bevindt zich in het middenveld. 'Deskundigheid' en 'betrokkenheid' scoren hier bovengemiddeld, maar 'dienstverlenend' vindt men juist wat minder dan gemiddeld passen bij Rijnland.

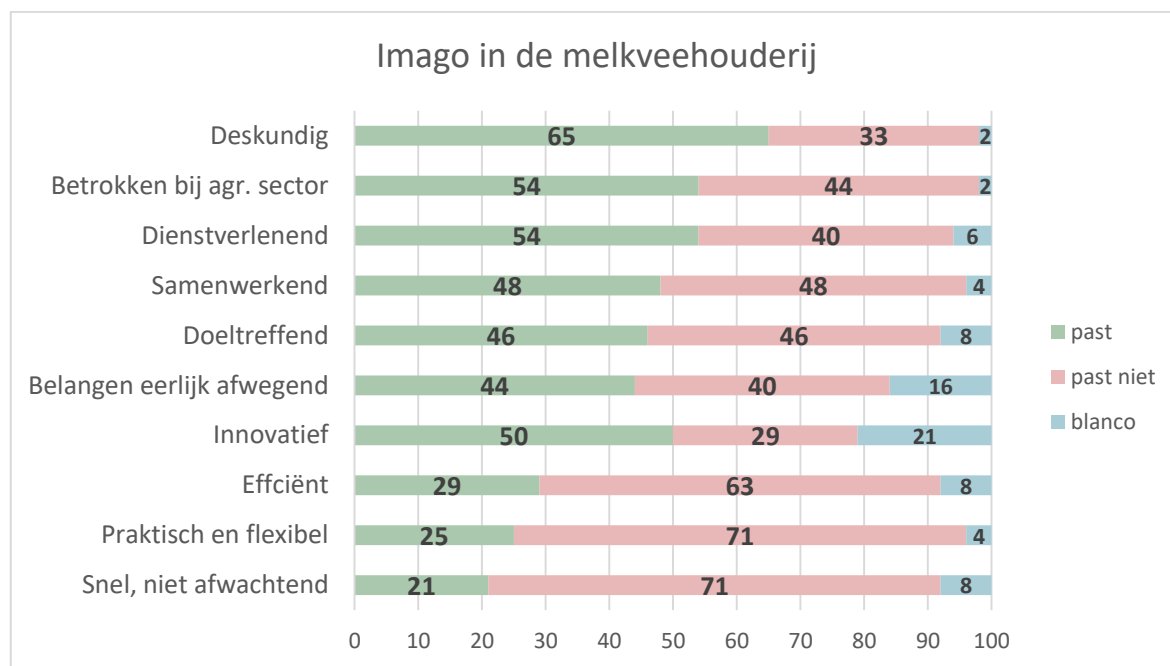
Daartegenover staat dan weer dat het beeld bij de 3 zwakke imago-aspecten van Rijnland in de glastuinbouw minder negatief worden beleefd: de glastuinbouw toont zich verdeeld over de vraag of de aspecten efficiënt, praktisch en snel bij het hoogheemraadschap passen.

Melkveehouderij:

Zoals hiervoor bij de sectorvergelijking al vermeld is het imago van Rijnland in de melkveesector – samen met de akkerbouw – het minst positief.

Overigens vindt 65% van de melkveehouders wél dat “deskundig” past bij de organisatie en vindt ook een (krappe) meerderheid dat Rijnland betrokken, dienstverlenend en – voor zover bekend – innovatief is.

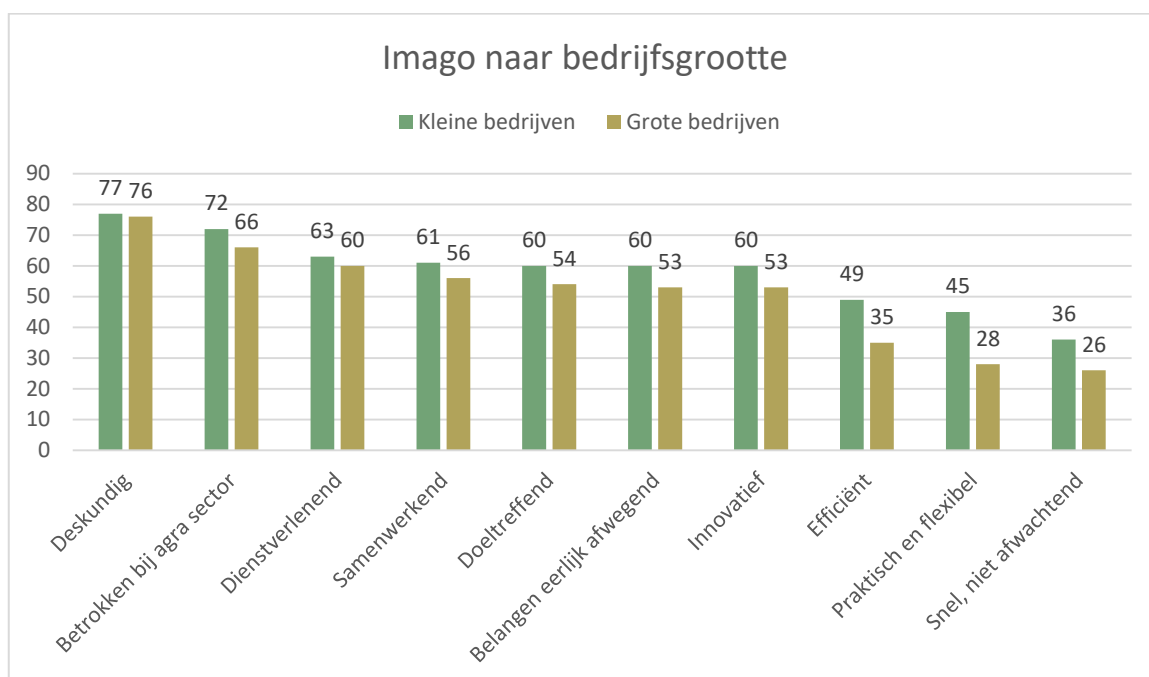
Maar ‘efficiënt’, ‘praktisch en flexibel’ en ‘snel, niet afwachtend’ vindt men in grote meerderheid NIET passen bij het hoogheemraadschap en over ‘samenwerkend’, ‘doeltreffend’ en ‘belangen eerlijk afwegend’ zijn de meningen sterk verdeeld.

Naar bedrijfsgrootte:

Tot slot analyseerden we het imago op verschillen in relatie tot bedrijfsgrootte: de 50% kleinste versus de 50% grootste bedrijven in de onderzochte populatie.

Op alle aspecten zijn de **kleine bedrijven relatief positiever** over het imago van Rijnland dan de grote bedrijven: meestal scheelt het niet meer dan 5 procentpunten.

Maar met name op de drie imago-aspecten waar Rijnland toch al het minste scoort, zijn **de grote bedrijven gemiddeld nog veel kritischer dan de kleine**: op de aspecten efficiency (-6), praktisch/flexibel (-17) en snel/niet afwachtend (-10)

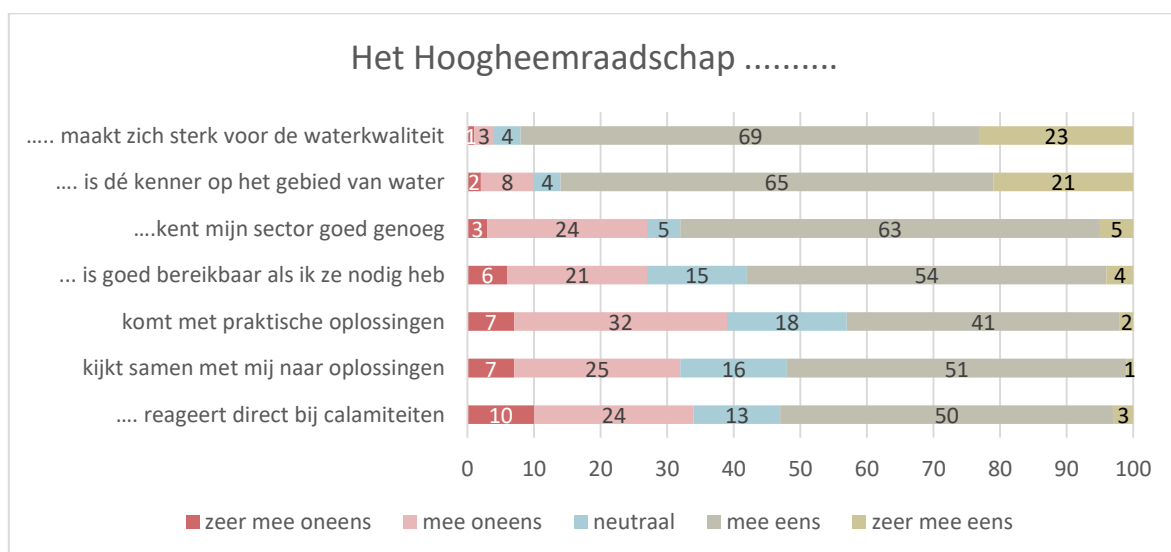

Geholpen: imago-uitspraken

15. Hierna volgen enkele uitspraken over het Hoogheemraadschap van Rijnland. Wilt u voor iedere uitspraak aangeven in hoeverre u het er mee eens bent?

De volledige uitspraken die we daarna in wisselende volgorde aan iedereen voorlegden:

- Het Hoogheemraadschap is dé kenner op het gebied van water
- Het Hoogheemraadschap maakt zich sterk voor de waterkwaliteit
- Het Hoogheemraadschap is goed bereikbaar als ik ze nodig heb (mail/telefoon)
- Het Hoogheemraadschap reageert direct bij calamiteiten
- Het Hoogheemraadschap kijkt in geval van vragen of problemen samen met mij naar oplossingen
- Het Hoogheemraadschap komt waar nodig met praktische oplossingen voor mijn bedrijf
- Het Hoogheemraadschap kent mijn sector goed genoeg

Veel bijval is er met name op de stellingen dat het hoogheemraadschap zich sterk maakt voor de **waterkwaliteit** (92% is het daar mee eens) en dat het **dé kenner is op het gebied van water** (86%). Ook vindt een ruime meerderheid dat het hoogheemraadschap de agrarische sector waarin men actief is **goed genoeg kent** (68%). Maar 25% van de doelgroep vindt dat niet!

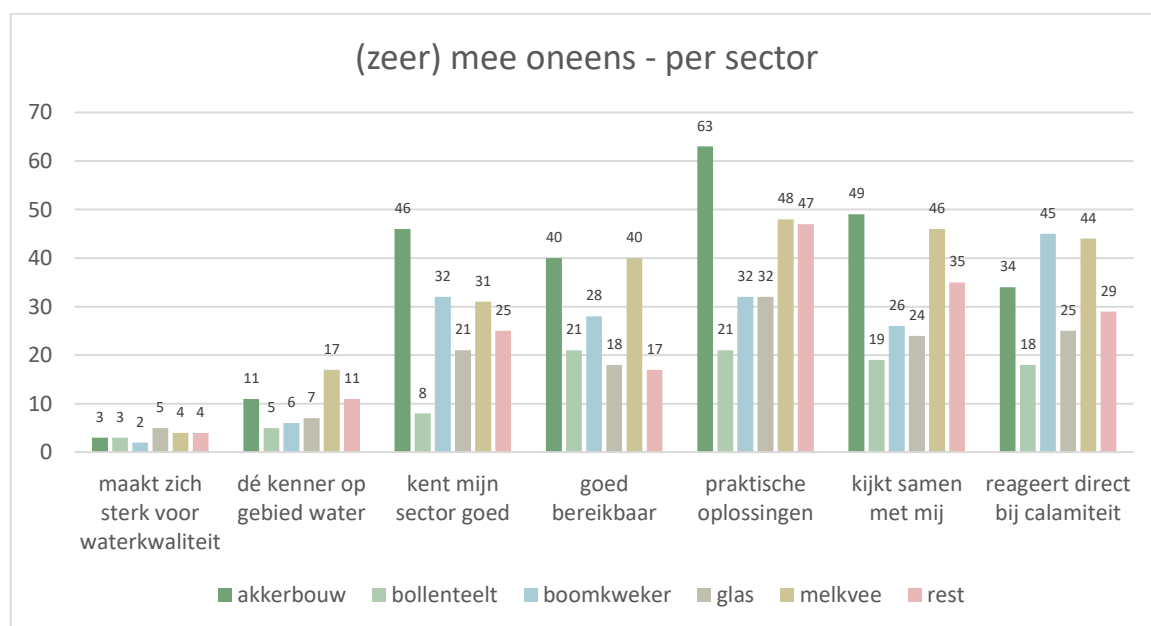
Over goede **bereikbaarheid** (indien nodig) is 27% het niet eens en 15% heeft hier geen mening over. Maar hier is per saldo een meerderheid het nog wel mee eens.

Maar met '**het snel reageren bij calamiteiten**', '**het samen kijken naar oplossingen** bij vragen of problemen' en vooral met het '**waar nodig komen met praktische oplossingen** voor mijn bedrijf' is een aanzienlijk deel van de populatie het niet eens: 32-39% is het oneens met deze uitspraken.

Per sector:

In onderstaande grafiek hebben we per sector de percentages oneens en zéér oneens met de stelling opgenomen: we zoomen dus in op de negatieve kant.

Alle sectoren zijn het eens (althans zeker niet óneens) met de stelling dat Rijnland zich sterk maakt voor waterkwaliteit. Ook als dé kenner op gebied van water scoort in alle sectoren hoog, al komt de melkveesector hier al wat bovenuit: 17% is het hier niet mee eens. (leest makkelijker)

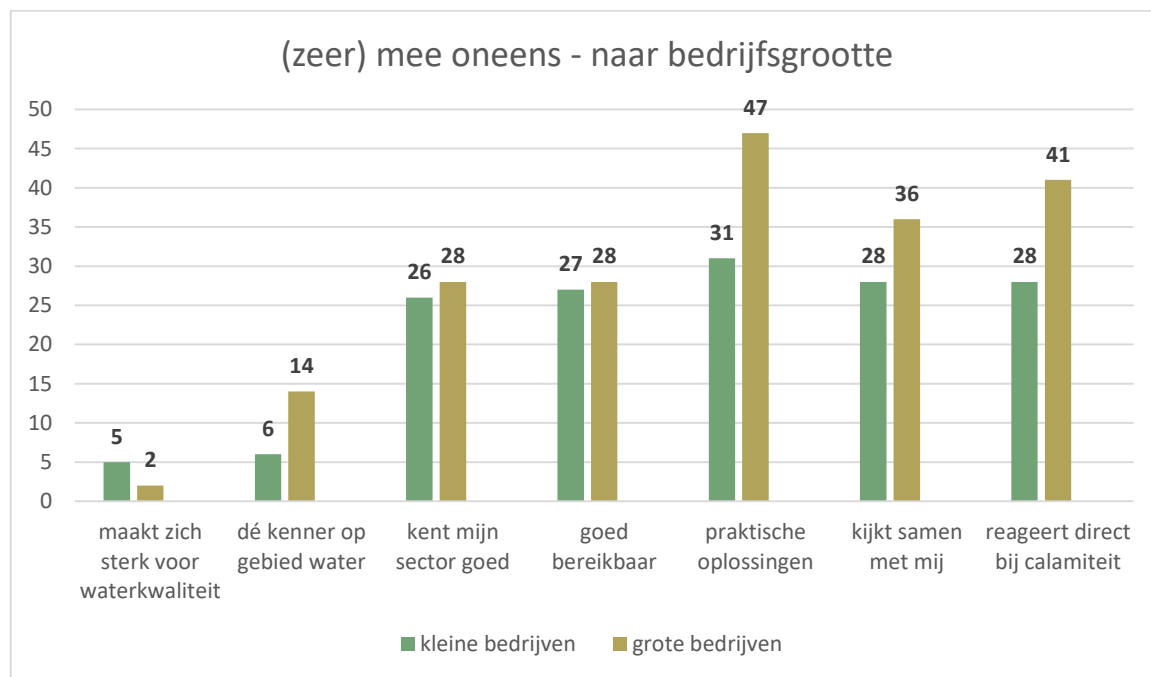
Interessant is de splitsing per sector op de stelling "**kent mijn sector goed genoeg**". Uitschieters zijn de akkerbouw (negatief) en de bollenteelt (positief). De akkerbouwsector is het minst overtuigd van de stelling dat het hoogheemraadschap de eigen sector goed kent: 46% van de akkerbouwers is het oneens met deze stelling. De bollenteelt is het er juist wel mee eens: liefst 82% van de bollentelers beaamt dat het hoogheemraadschap de sector goed kent. Ook op de andere stellingen reageert de bollensector steeds zeer positief over het hoogheemraadschap.

De akkerbouw toont zich – nu samen met de melkveesector – verder het meest kritisch op 'bereikbaarheid', 'praktische oplossingen voor mijn bedrijf' en 'samen kijken'.

Bij de reactiesnelheid in geval van calamiteiten tonen de boomkwekers (45%) zich samen met de melkveehouders (44%) het meest kritisch.

Naar bedrijfsgrootte:

Grote bedrijven in het beheergebied tonen zich gemiddeld kritischer dan kleine bedrijven en met name waar het gaat om Rijnland als ‘aanbieder van praktische oplossingen’ (verschil 16 procentpunten), ‘direct reagerend bij calamiteiten’ (13%), ‘samen kijkend naar oplossingen’ (8%) en als ‘de kenner van water’ (8%).

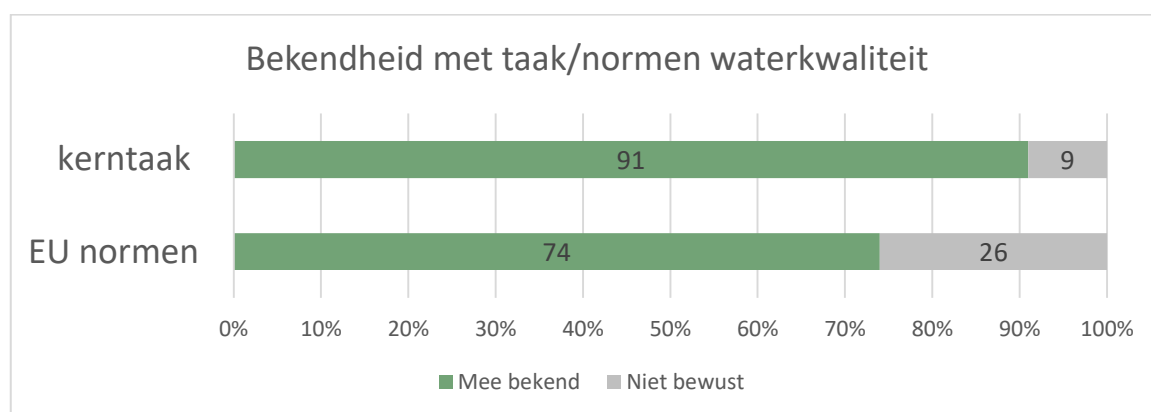
3.2 Waterkwaliteit

Bekendheid kerntaak

16. Bent u bekend met het feit dat het Hoogheemraadschap waterkwaliteit als een kerntaak beschouwt?
17. Was het u (ook/wel) bekend dat het Hoogheemraadschap aan wettelijke EU-normen moet voldoen voor onder andere de kwaliteit van het oppervlaktewater (Kaderrichtlijn water)?

Negen van elke 10 agrarische ondernemers (91%) zegt er **al mee bekend** te zijn geweest dat het Hoogheemraadschap waterkwaliteit als een kerntaak beschouwt. Onder de akkerbouwers is de bekendheid daarmee wat lager (17% wist niet) en inde glastuinbouw juist hoger (5% wist niet).

En ook zegt driekwart van de ondernemers (74%) al bekend te zijn geweest met het feit dat het Hoogheemraadschap aan **wettelijke EU-normen** moet voldoen voor o.a. de kwaliteit van het oppervlaktewater. Ook hier blijkt de glastuinbouw vaker op de hoogte: bij 82% al bekend.

Belang

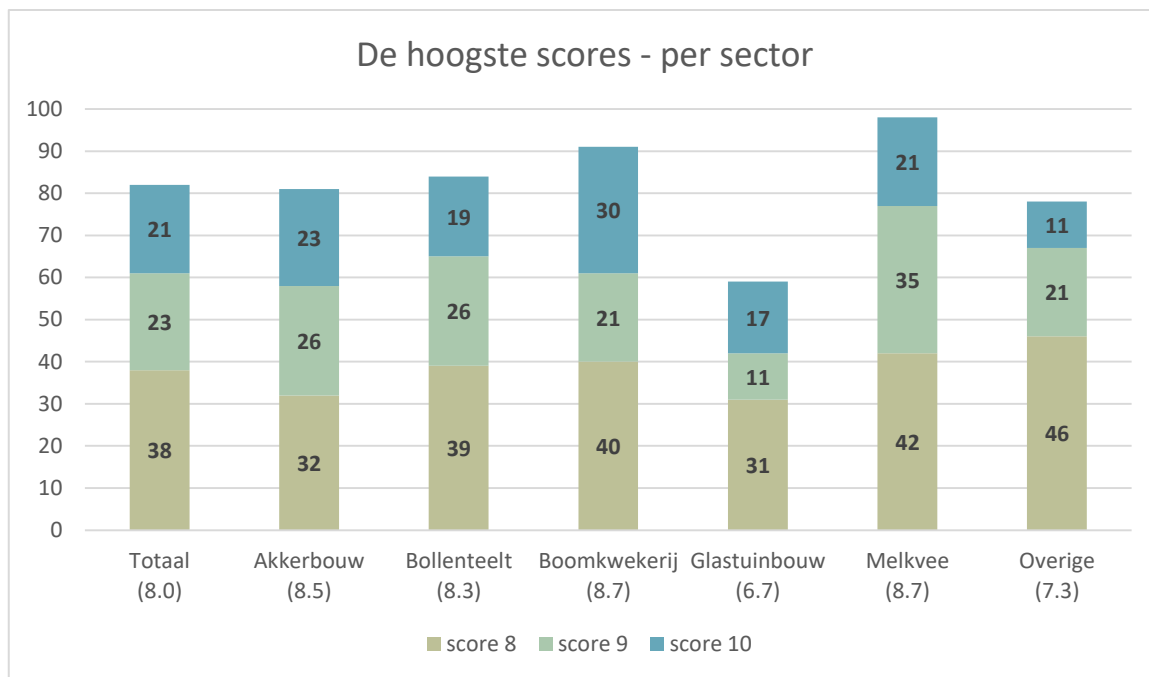
18. Hoe belangrijk is een goede oppervlaktewaterkwaliteit voor uw bedrijf?

Het belang van een goede kwaliteit oppervlaktewater is groot: op een schaal van 1-10 antwoordt **ruim 80% van de ondernemers met een score 8, 9 of 10 voor belang**. Slechts 9% geeft voor het belang een cijfer 5 of lager.

De gemiddelde score van het belang komt op 8,0 en is bij de 50% grote bedrijven nog hoger (8,3) dan bij de 50% kleine (7,8).

Het gemiddelde van het belang loopt per sector uiteen van 6,7 in de glastuinbouw – waar 11% dit dan ook helemaal niet belangrijk vindt - en 7,3 in de restgroep (met overige sectoren) tot 8,7 bij de boomkwekers en melkveehouders. Ook bollentelers (8,3) en akkerbouwers (8,5) hechten gemiddeld veel belang aan goed oppervlaktewater. Nog duidelijker worden de verschillen als we per sector kijken naar de optelsom van de scores 8, 9 en 10.

De tien worden dus vooral toegekend in de boomkwekerij, maar de hoogste optelsom van deze drie hoogste scores zien we bij de melkveesector (98%!!) en de laagste – maar nog altijd hoog - in de glastuinbouw (59%).

Als toelichting op de score komt vooral de (directe) **noodzaak van gebruik** naar voren:

Algemeen: nodig voor beregning/gietwater	19,7%	Genoemd door 43% van de boomkwekers
Algemeen: Nodig als drinkwater voor de dieren	16,8%	Genoemd door 46% van de melkveehouders
Algemeen: is essentieel / zijn er afhankelijk van	12,6%	boomkwekers 26%, akkerbouw 20%, bollen 18%
Nodig, dieren drinken uit de sloot	9,9%	Genoemd door 33% van de melkveehouders
Voor milieu/natuur/imago/toekomst (ook hele regio, land)	6,9%	Genoemd door 18% van de bollentelers
Tegen verzilting; Zout water geeft problemen	5,0%	15% van de bollentelers, akkerbouwers 14%
Nodig voor het gewasgroei / productie	3,5%	
Nodig voor de kwaliteit	2,6%	Genoemd door 8% van de bollentelers
Gebruiken het (algemeen)	2,3%	
Nodig ter preventie van schade / problemen	2,3%	
Hard aan gewerkt / zie hier het resultaat	2,0%	Genoemd door 8% van de akkerbouwers
Er mag best wel wat inzitten	0,6%	
Alternatief is veel te duur	0,5%	
Tegen de verdroging: voldoende niveau	0,4%	
Noodzaak voor biologische teelt	0,2%	Zegt een enkele akkerbouwer (= 3%)
Gebruik het niet (ook: gebruik regenwater, bassin, grondwater), niet nodig / kan zonder	10,2%	Genoemd door 33% van de glastuinders en 18% van de groep overige sectoren
Gebruik niet veel, dus niet zo heel belangrijk	3,9%	9% van de glastuinders, 8% van de bollentelers

Maar daarnaast noemen vooral akkerbouwers en verder glastuinders en boomkwekers ook het milieu (**een schone sloot voor mens en dier**) als reden en is er soms ook sprake van trots bij ondernemers die erop wijzen dat er door de sector hard aan is gewerkt.

Enkele kenmerkende uitspraken per sector - scores van hoog tot laag:

Akkerbouw:

- 10: "Omdat zoet water in de Haarlemmermeer een probleem wordt."
- 10: "Water hoort schoon te zijn en niet te stinken met dooie vissen."
- 9: "Vanwege het drinkwater voor de dieren. We houden ook vee."
- 9: "Ik vind dat zij in de gaten moeten hebben wat nodig is voor de waterkwaliteit, maar dat de sector niet goed in de gaten heeft hoe om te gaan met de agrariërs en hun bedrijfsvoering."
- 8: "Zijn aan het omschakelen naar biologisch en dan heb ik schoon oppervlaktewater nodig."
- 8: "Zonder water heb ik geen bedrijf"
- 7: "Als het te zout wordt is het een probleem".

Bollenteelt:

- 10: "Ik ben er volkomen afhankelijk van."
- 10: "Bewater mijn producten ermee via de drainages."
- 10: "Continue productie, hele natuur moet kloppen."
- 10: "Wij hebben ook in de Haarlemmermeer gehad 'je gaat maar op brakwater telen' en dan heb je geen verstand van water."
- 9: "Omdat ik van de zomer er mee te maken heb gehad. Het slootwater was te zout geworden en dan heb je zo problemen. Ze hebben maatregelen genomen om ons te helpen."
- 9: "Als het waterpeil te laag is of er schadelijke stoffen inzitten merk je dat aan het gewas."
- 8: "Dat we genoeg water hebben want het wordt steeds droger."
- 8: "Afen toe gaat het goed en de andere keer wordt het niet goed schoongemaakt. Afen toe sprokkelen ze iets te veel van de kant mee."
- 8: "We geven wel eens water aan de bloemen en 'sloten volop met leven' is ook belangrijk."

Boomkwekerij:

- 10: "basisfactor voor goed product."
- 10: "Onze planten kunnen niet tegen zout."
- 10: "Omdat het belangrijk is. Ook al ben ik containerkweker. Je hebt schoon water nodig.:"
- 8: "Wat een vraag!"
- 8: "Omdat wij het gebruiken om de planten water te geven. De aan en afvoer is een essentieel belang daarbij."
- 8: "Belangrijk voor de productie continuïteit."
- 7: "Uit natuurdoeleinden want ik maak er zelf geen gebruik van."

Glastuinbouw:

- 10: "Voor milieu toekomst en de rest.""
- 9: "Water is essentieel voor ons. Zonder water redden we het niet."
- 9: "Ik gebruik het water om mee te sproeien dus het moet goed zijn."
- 8: "We vangen zelf regenwater op. Maar als de zomers droger worden hebben we oppervlaktewater nodig"
- 8: "Ik gebruik het niet maar als ik voor nood water nodig heb zou ik het uit de sloot kunnen halen. Maar het water is voor ons vrij zout."

- 4: “Voor onze productie niet van belang.”
- 2: “Wij gebruiken uitsluitend regenwater.”
- 1: “Niet nodig, ik heb eigen hemelwater.”

Melkveehouderij:

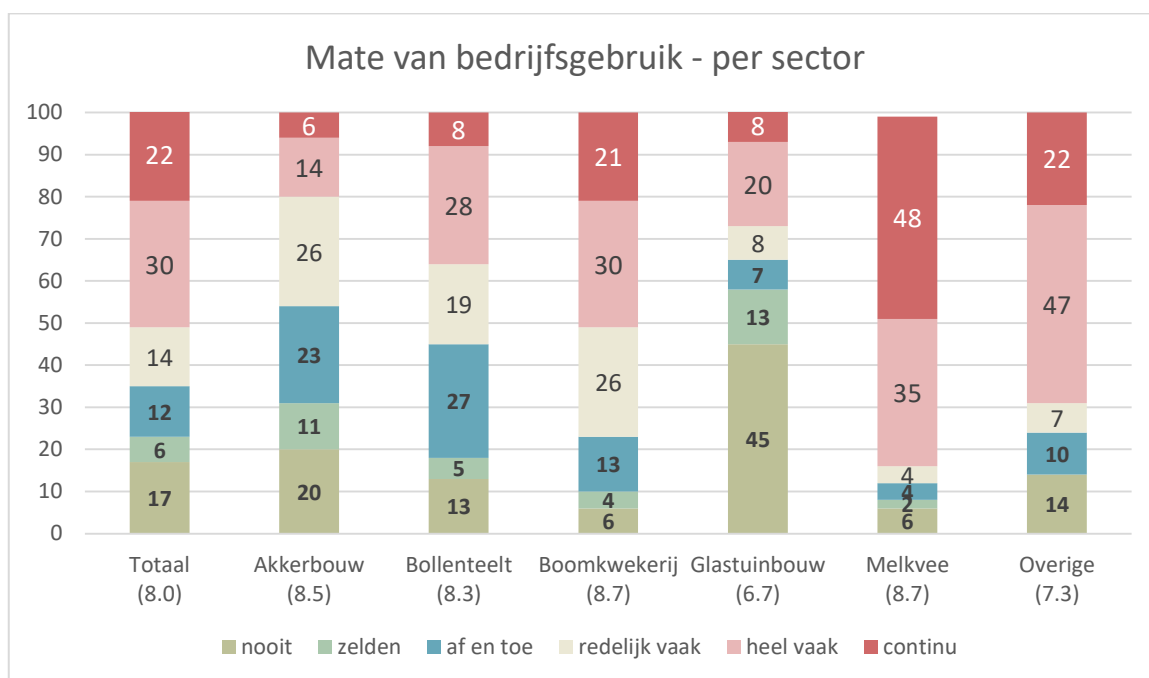
- 10: “De koeien drinken het water.”
- 10: “De koeien drinken uit de sloot.”
- 9: “Voor het vee en de gewassen”.
- 8: “Als het een droge zomer is dan drinken de koeien dat water.”
- 8: “Het is toch ook voor de kwaliteit voor de dieren en het land.”
- 8: “Leidingwater is veel te duur.”
- 5: “De koeien drinken niet uit het oppervlaktewater.”

Gebruik van oppervlaktewater

20. Hoe vaak gebruikt u voor uw bedrijf oppervlaktewater (slootwater dus)?

21. Waarvoor gebruikt u dit oppervlaktewater dan vooral?

Aansluitend werd gevraagd naar de frequentie van gebruik en dan blijkt **ongeveer de helft** van de agrariërs het oppervlaktewater **heel vaak of zelfs continu te gebruiken** voor hun bedrijf.

Kijkend naar de totale doelgroep: circa 51% gebruikt continue of heel vaak oppervlaktewater en nog eens 14% doet dat redelijk vaak = samen 65%. Nog eens 18% gebruikt het ook, maar sporadisch (12% af en toe en 6% zelden).

Melkveehouders zijn naar eigen zeggen veelgebruikers (83% gebruikt heel vaak of continu), gevolgd door de restgroep (waaronder ook vooral veebedrijven) met ca. 70%. Van de teeltbedrijven zijn de boomkwekers de meest frequente gebruikers: 51% heel vaak of continu.

Nooit-gebruikers zijn er ook in alle sectoren, maar hier springt de glastuinbouw er bovenuit. De gemiddeld lagere score voor belang in de glastuinbouw is dan ook begrijpelijk als het gekoppeld

wordt aan het daadwerkelijke gebruik: bijna 60% van de glastuinbouwbedrijven gebruikt zelden of nooit oppervlaktewater voor hun bedrijfsactiviteiten.

Ook de bedrijfsgrootte speelt een rol:

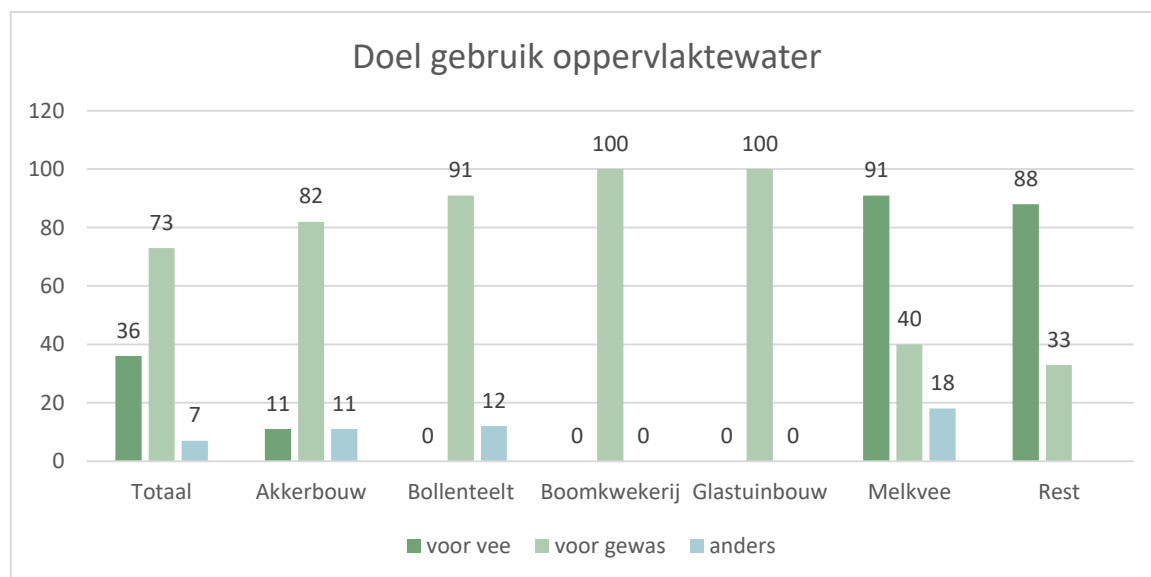
- van de grote bedrijven gebruikt 16% zelden of nooit, terwijl 60% heel vaak of continu oppervlaktewater gebruikt
- van de kleine bedrijven gebruikt 30% het zelden of nooit en 43% het heel vaak/continu

Dat geldt het sterkst in de melkveehouderij: van de bedrijven met < 60 koeien gebruikt meer dan 90% het heel vaak of continu en van de bedrijven met 60+ melkkoeien is dat 66%.

Van degenen die oppervlaktewater gebruiken (1.450 van de 1.750 bedrijven) doet:

- 73% het als gietwater
- 36% als drinkwater voor dieren
- 5% als spoelwater (schoonmaakwerk e.d.)
- En 2% noemt (ook) nog een andere reden: met name grondwatermanagement, drainage, koeling of mestverdunding

Uiteraard is dit gebruik sterk gerelateerd aan de bedrijfsactiviteiten:

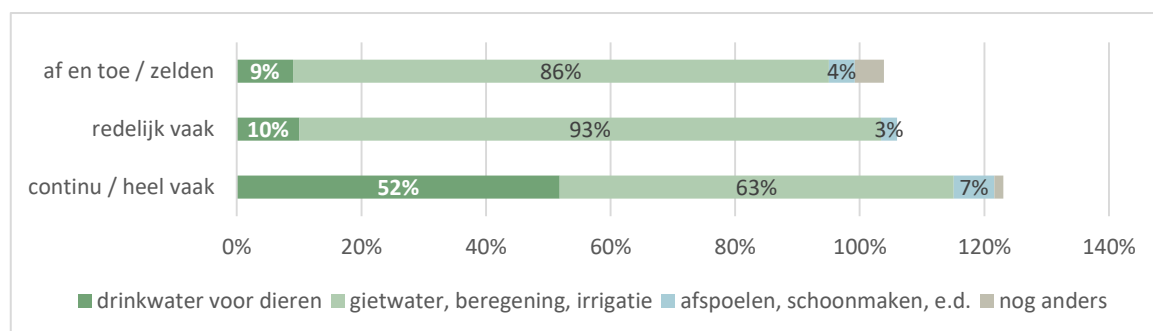

Hoewel het beeld wat 'verstoord' wordt door bedrijven met gemengde activiteiten komt de hoofdtak toch steeds duidelijk naar voren:

- melkveehouders die oppervlaktewater gebruiken doen dat in hoofdzaak voor hun vee, maar toch gebruikt ook 40% van de watergebruikers in die sector het als gietwater en 18% het als spoelwater o.i.d.
- ook in de 'restgroep' bevinden zich veel gebruikers voor hun vee/paarden e.d.
- in de andere sectoren richt het gebruik zich vrijwel geheel op het gebruik als gietwater (op een paar gemengde akkerbouwbedrijven na) en eventueel wat spoelwater.

Als we in een speciale analyse de mate van gebruik als ingang gebruiken dan zien we dat onder degenen die heel vaak of continu slootwater gebruiken relatief veel gebruikers voor het vee

zitten: 52% van deze frequente gebruikers gebruiken het voor drenken en 63% voor begieten. In de minder frequente gebruiksgroepen zitten vooral gietwatergebruikers.

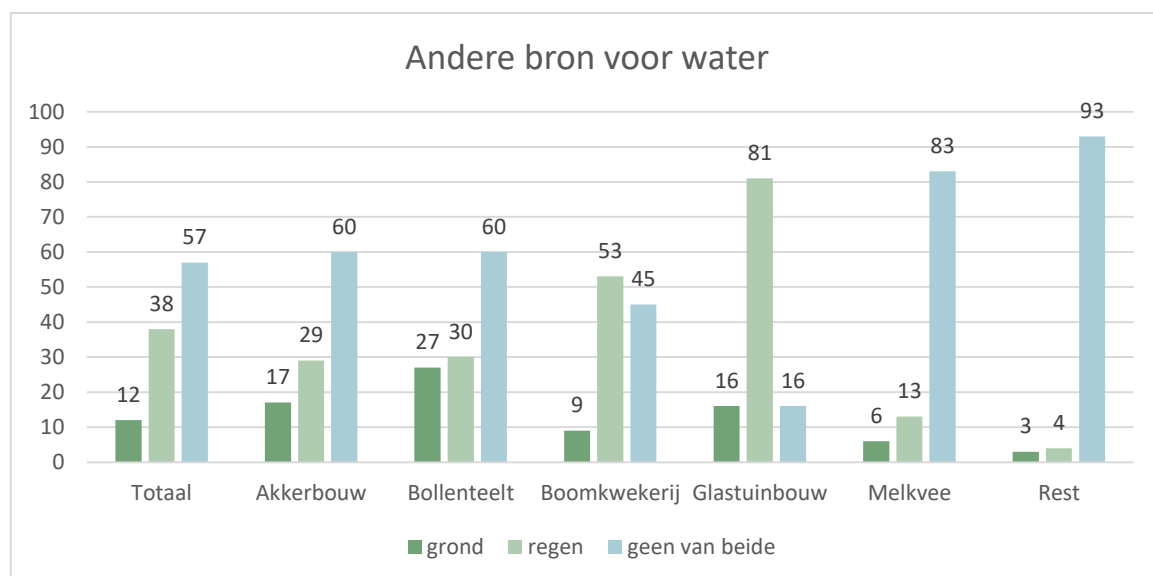
Overig watergebruik

22. Gebruikt u voor uw bedrijf grond- en/of regenwater?

23. Waarvoor gebruikt u dit water dan vooral?

Overigens gebruikt 12% van de professionele agrariërs in het beheergebied (ook) grondwater, 38% (ook) regenwater en **gebruikt per saldo 43% één of meer van deze twee alternatieven**.

Anderzijds gebruikt 57% geen van beide en is dus waarschijnlijk aangewezen op oppervlakte- of leidingwater.

Regenwater wordt vooral gebruikt in de glastuinbouw (81%) en de boomkwekerij (53%).

Grondwater vooral in de bollenteelt (22%) en de veebedrijven – inclusief de restgroep – maken vooral gebruik van sloot- of leidingwater (83-93%).

Mede hierdoor wordt grond- en regenwater vooral gebruikt als gietwater (95%) en spoelwater (15%) en slechts sporadisch (4%) als drinkwater voor het vee.

Kwaliteitsbeoordeling oppervlaktewater

24. Controleert of beoordeelt u de kwaliteit van het oppervlaktewater rond uw bedrijf regelmatig?

Van de 1.450 agrariërs die oppervlaktewater voor hun bedrijf gebruiken – al is het dan maar zelden – zegt **21% de kwaliteit regelmatig te controleren en 29% dat soms te doen**, bijvoorbeeld bij twijfel of bij een concrete aanleiding e.d.

De andere helft (50%) controleert het dus blijkbaar zelden of nooit.

Sector, bedrijfsgrootte en de mate van gebruik spelen daarbij een rol:

- **Boomkwekers (24%) en melkveehouders (22%)** controleren de waterkwaliteit vaker **regelmatic** dan agrariërs in de andere sectoren (13-16%)
- En doen dat bovendien **vaker soms, bij twijfel** (30% resp. 33%) dan anderen (20-25%).
- **Grote bedrijven** controleren bovendien duidelijk vaker (53%: 22% regelmatig en 32% soms) dan kleine bedrijven (38%: 15% regelmatig en 22% soms).
- En van degenen die het vaak gebruiken (continu / heel vaak of redelijk vaak) controleert 24% het regelmatig tegen 12% van degenen die het maar af en toe gebruiken.

Als **belangrijkste redenen** voor die controle worden genoemd:

- Bepaling of het schoon/helder/niet vuil is (visueel)	38%
- Bepaling van het zoutgehalte	33%
- Bepaling van de EC	15%
- Bepaling van de pH	5%

Overige genoemde redenen zijn vaak ook voor de hand liggend: vaststellen of het slootwater geschikt is voor het vee of gewas – 4% van de melkveehouders verwijst zelfs naar een verplichting - en tot slot is er een klein deel die het “gewoon wil weten” (4%).

Melkveehouders geven als reden voor de controle hoofdzakelijk op dat ze willen weten of het water schoon (82%) en geschikt voor het vee is (8%).

Het controleren van het zoutgehalte wordt vooral genoemd door glastuinders, akkerbouwers en boomkwekers (52%-55% van degenen die regelmatig/soms controleren).

Bollentelers noemen vaker controle van de EC als specifieke reden (46%) en dat doen ook de glastuinders (28%).

N.B. Overigens is er ook naar schatting een 20-tal niet-gebruikers in het beheergebied die het oppervlaktewater rond hun bedrijf soms testen om zoutgehalte of EC te (laten) bepalen.

Echt meten of visueel

26. Controleert u de kwaliteit dan visueel of verricht u dan een meting of beide?

Van de ca. 750 agrariërs die de kwaliteit van het oppervlaktewater rond hun bedrijf meten zegt 47% dat alleen via meting te bepalen, 37% dat alleen visueel te doen en nog eens 16% doet het én visueel én via een meting: **63% van die 750 verricht dus (wel eens) echte metingen.**

De groep die het alleen visueel doet bestaat vooral uit veehouders (80% van de melkveehouders die controleren en 89% van de overige sectoren). Ook bij de controlerende akkerbouwers zien we vrij veel visuele bepalingen (36%), maar in de bollenteelt, en vooral in de boomkwekerij en glastuinbouw overheerst echt meten (of beide).

Degenen die echt metingen (laten) verrichten laten **vooral het zoutgehalte (60%) en/of de EC (41%) en/of de pH (11%) vaststellen.** De weinige melkveehouders die het laten meten laten daarbij naast zoutgehalte en mineralen gewoon vaststellen “of het schoon en geschikt is als drinkwater”.

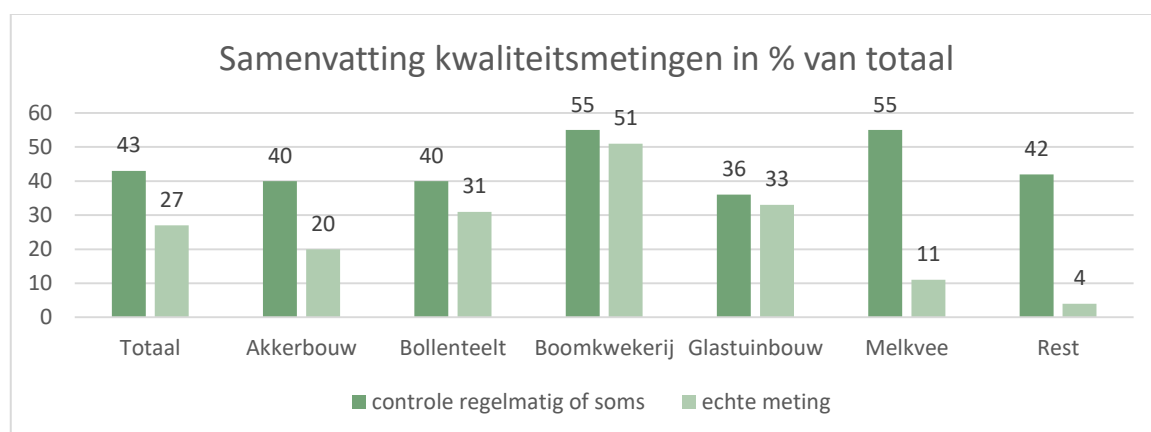
Samenvattend overzicht van kwaliteitscontrole/metingen:

Als we voornoemde uitkomsten doorrekenen naar de onderzochte populatie van 1.750 agrariërs dan zien we in absolute aantallen het volgende:

Ca. 750 van de 1750 agrariërs (= 43%) gebruiken oppervlaktewater én controleert/beoordeelt de kwaliteit daarvan regelmatig (300) of incidenteel (450). En 475 van die 750 agrariërs (= 27% van alle bedrijven in het beheergebied) – zeggen de kwaliteit ook echt te (laten) meten.

- Nadere analyse laat zien dat 200 van hen dat ook echt regelmatig zeggen te (laten) doen
- Oftewel ruim 11% van de onderzochte populatie zal/laat het regelmatig **echt** meten
- En de resterende 275 (15%) doen dat dus alleen incidenteel (bij twijfel e.d.).

De volgende grafiek laat zien dat 43% van de totale doelgroep oppervlaktewater op kwaliteit beoordeelt en dat 27% dat ook echt meet of laat meten, al is het maar incidenteel!

De verschillen tussen de sectoren zijn groot:

- Veehouders gebruiken vaak en beoordelen veel, maar meten relatief weinig.
- Ook boomkwekers gebruiken vaak en beoordelen veel, maar meten dan meestal wél.
- Glastuinders gebruiken niet vaak slootwater, maar meten de kwaliteit wel veel.

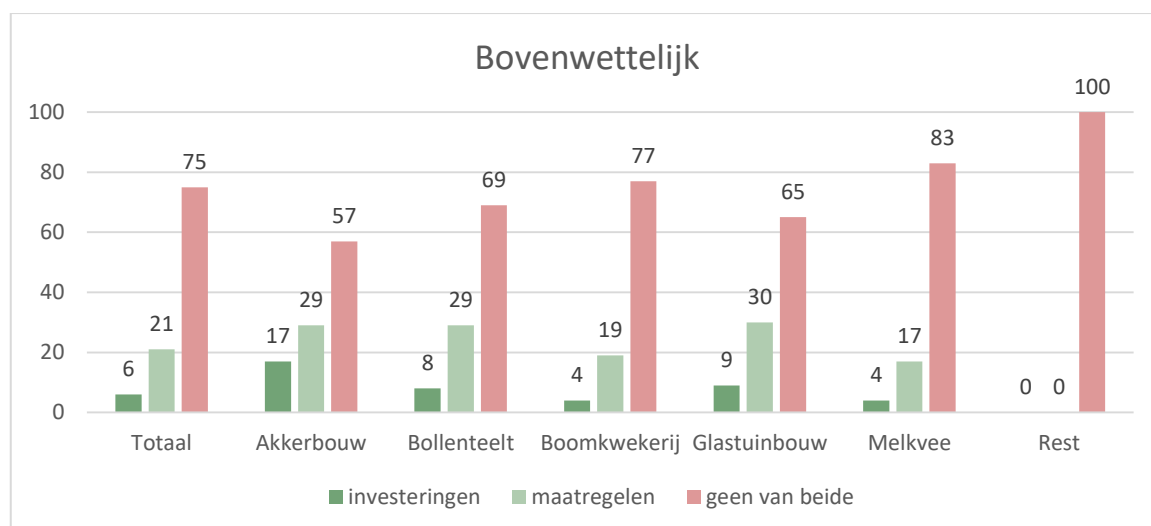
N.B. Hou rekening met enige ruis bij de beoordeling van de uitkomsten in deze sectoren: glastuinders kunnen ook boomkweker zijn en akkerbouwers kunnen ook vee houden of bollen telen, enz.

Bovenwettelijke maatregelen/investeringen

28. Heeft uw bedrijf, naast de wettelijke verplichtingen, nog éxtra investeringen gedaan of maatregelen getroffen om het afvloeien van emissies op het oppervlaktewater te voorkomen of te beperken?

Het gaat hierbij uiteraard om een interpretatie van de respondent: hij of zij meent – of heeft op zijn minst het gevoel – dat hij/zij méér doet of heeft gedaan dan wettelijk verplicht.

Een kwart van de agrariërs (24%) geeft dan aan dat zijn/haar bedrijf bovenwettelijke maatregelen heeft getroffen (21%) en/of bovenwettelijke investeringen heeft gedaan (6%) om het afvloeien van emissies te voorkomen. **Driekwart zegt dat dus niet te doen** of hebben gedaan en alleen te doen wat wettelijk verplicht is.

Akkerbouwers zijn het meest actief bezig (netto doet of heeft 43% wat gedaan) en vooral het percentage dat bovenwettelijke **investeringen** zegt te hebben gedaan steekt met 17% ruim boven de andere sectoren uit. Glastuinders en bollentelers volgen met ca. 33% en ook hier noemt 8-9% met name investeringen.

Welke bovenwettelijke maatregelen/investeringen?

29b. (En) welke extra maatregelen heeft u getroffen of welke aanpassingen in uw werkwijzen heeft u doorgevoerd?

De 'concrete' maatregelen en investeringen vormen een lange en diverse lijst. Veelal zijn deze ook sector-gebonden. **Zie volgende tabel!**

Voorop staat daarbij de toegenomen **aandacht voor het onderwerp**: degenen die meer doen dan verplicht verwijzen vooral naar gedragsaanpassing: men is zich **meer bewust** van het eigen gedrag en besteedt meer aandacht aan probleempreventie. Dat geldt met name de akkerbouw- en melkveesector.

Ook de omschakeling naar (meer of geheel) biologisch wordt relatief vaak als bovenwettelijke maatregel of investering genoemd.

In % van degenen die maatregelen/investeringen hebben gedaan (= 400 agrariërs in de populatie)

	Totaal	Akkerbouw	Bloembollen	Boomkwekerij	Glastuinbouw	Melkvee	Anders
Gedrag m.b.t. erfafspoeling (aandacht, etc.)	16%	20%	16%	0%	11%	43%	0%
Omgeschakeld naar biologisch / maximaal biologisch / geen of minder chemie	10%	7%	8%	11%	18%	0%	0%
Extra teeltvrije/spuitvrije zones (akkeranden, slootkanten, buitenste bed, bufferstroken)	8%	27%	8%	11%	0%	0%	0%
Aanschaf zuiveringsapparaat	6%	0%	8%	0%	16%	0%	0%
Gesloten bedrijf	6%	0%	8%	0%	16%	0%	0%
Windkeringen / afrastering slootkant	6%	0%	0%	33%	0%	0%	0%
Recirculeren water	6%	0%	0%	11%	12%	0%	0%
Geen / minder kunstmest gebruiken	5%	0%	0%	0%	11%	14%	0%
Driftarme doppen / speciale spuitdoppen / nieuwe spuit	5%	0%	8%	11%	5%	0%	0%
Nieuwbouw aangepast: harde ondervloer, aparte kassen	5%	0%	8%	0%	11%	0%	0%
Aanschaf filter / biofilter / fytobak	5%	7%	8%	11%	0%	0%	0%
Gedrag (algemeen): aandacht, opletten, nadenken, preventie	4%	7%	5%	0%	0%	14%	0%
Mestafvoer naar gierkelder/opslag	4%	0%	0%	0%	0%	29%	0%
Aanleg/uitbreiding regenwaterbassin / watersilo	4%	0%	0%	11%	5%	0%	0%
Kunstmeststrooier (kantstrooischermer / wingsprayer)	4%	13%	8%	0%	0%	0%	0%
Drainage	4%	13%	8%	0%	0%	0%	0%
Drainwater (opvang / plastic onder gewas etc.)	3%	0%	0%	0%	11%	0%	0%
Spoelplaats machines met zuivering / opvangput	3%	20%	0%	0%	0%	0%	0%
Dichte vloer / dichte gierkelder	2%	0%	0%	0%	0%	14%	0%
Gebruik sleepslang (bemesting)	2%	0%	0%	0%	0%	14%	0%
Perssap scheiding	2%	0%	0%	0%	0%	14%	0%
Afvoergoten dichtkitten	2%	0%	0%	0%	5%	0%	0%
Diverse aanpassingen om te kunnen lozen	2%	0%	0%	0%	5%	0%	0%
Aanpassing druk van de spuit	2%	0%	8%	0%	0%	0%	0%
Deelname actie Schoon erf / Schone sloot	2%	0%	8%	0%	0%	0%	0%
Gebruik van precisie weersvoorspellingen voor bepaling juiste moment van spuiten	2%	0%	8%	0%	0%	0%	0%
Lekbak(ken)	2%	0%	8%	0%	0%	0%	0%
Overkapping voor fustopslag	2%	0%	8%	0%	0%	0%	0%
Harde plaat mestopslag	1%	7%	0%	0%	0%	0%	0%

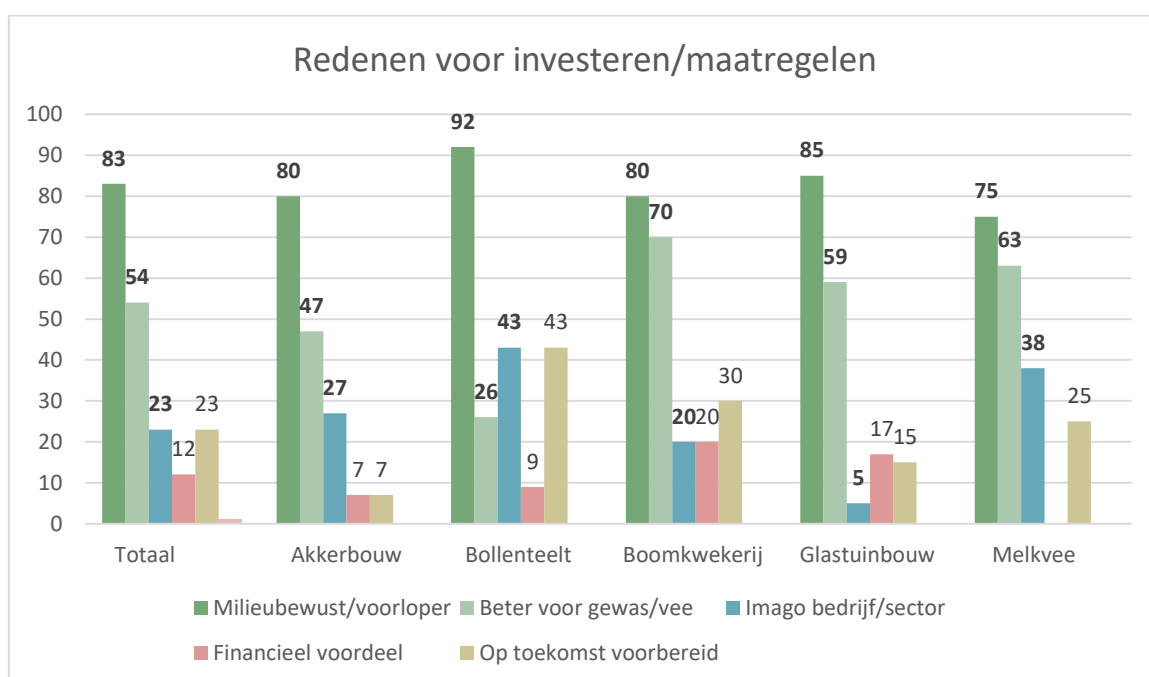
Waarom meer dan verplicht?

30. Wat waren voor u de belangrijkste redenen om extra te investeren of aanvullende maatregelen te nemen?

De 'concrete' maatregelen en investeringen vormen een lange en diverse lijst:

De belangrijkste redenen om méér te doen dan wettelijk vereist is vaak een mix van milieubewustzijn (83%), eigen belang (54%) en imago (23%). Financiële redenen – of subsidies – spelen als aanleiding geen vooraanstaande rol (12%).

De toekomst komt op twee manieren in gelijke mate in beeld: de één (11%) wil vooruitlopen op (al bekende) toekomstige verplichtingen, de ander (12%) hoopt hiermee te kunnen voorkomen dat er een verplichting komt of denkt het nu nog op zijn eigen manier te kunnen doen. In beide gevallen wil men niet afwachten!

Overall komt het **milieubewustzijn op de eerste plaats** (75-92%): men claimt hiermee voorop te willen lopen op milieugebied.

Beter voor gewas of vee – dus een direct eigen belang – speelt als motief om méér te doen vooral bij investeerders/aanpassers in de **boomkwekerij (70%), melkveehouderij en glastuinbouw**.

De **bollentelers (43%) en melkveehouders (38%)** zeggen ook vaak het concreet voor het imago van de sector of het bedrijf te doen: dus voor de uitstraling naar overheden, afzetmarkt, burens, enz.

Ook noemen **bollentelers** vaak 'de toekomst: anticiperen of erger voorkomen' als motivatie en met name noemt 26% dan de verwachting hiermee extra (en mogelijk minder praktische) maatregelen te kunnen voorkomen.

Het 'eigen belang' (schoon voor vee en gewas: 70%), vooruitlopen op de toekomst (35%) en financiële redenen (17%) het spelen bij de **kleine bedrijven** meer dan voor grote bedrijven (40% resp. 15% resp. 8%).

Grote bedrijven doen het meer vanuit de wens om voorop te lopen in milieubewustzijn (91%) en voor het imago van de sector of het eigen bedrijf (34%).

Enkele citaten uit de overige antwoorden:

Een vrouw van een (nu biologische) akkerbouwer vertelde: "Mijn man wilde niet langer meer in die spuitmachine zitten en we willen de wereld een andere toekomst geven."

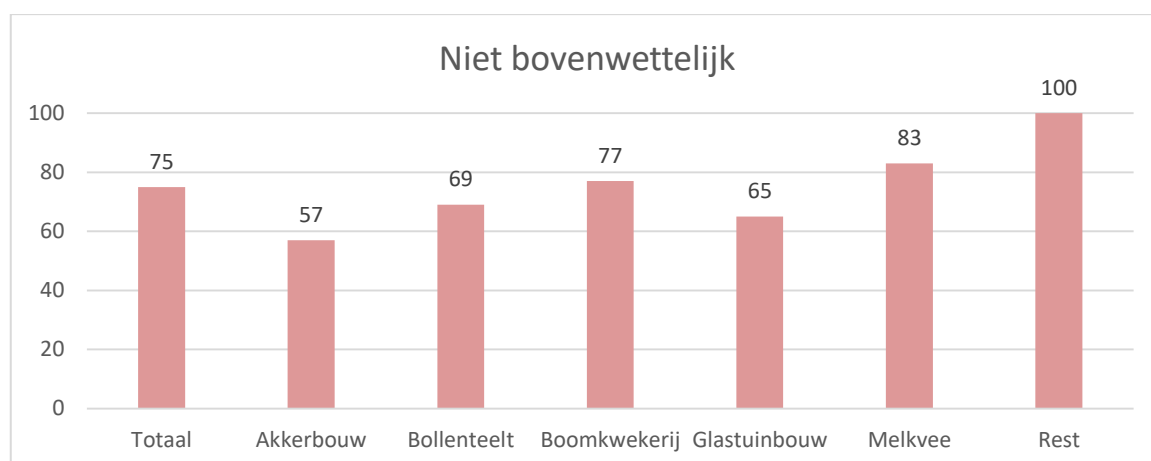
Een melkveehouder: "We hebben een kaaswinkel en dan moet het hier netjes zijn."

Een glastuinder: "We willen eco worden."

Geen bovenwettelijke maatregelen/investeringen

31. Waarom heeft u geen extra, aanvullende maatregelen genomen of investeringen gedaan?

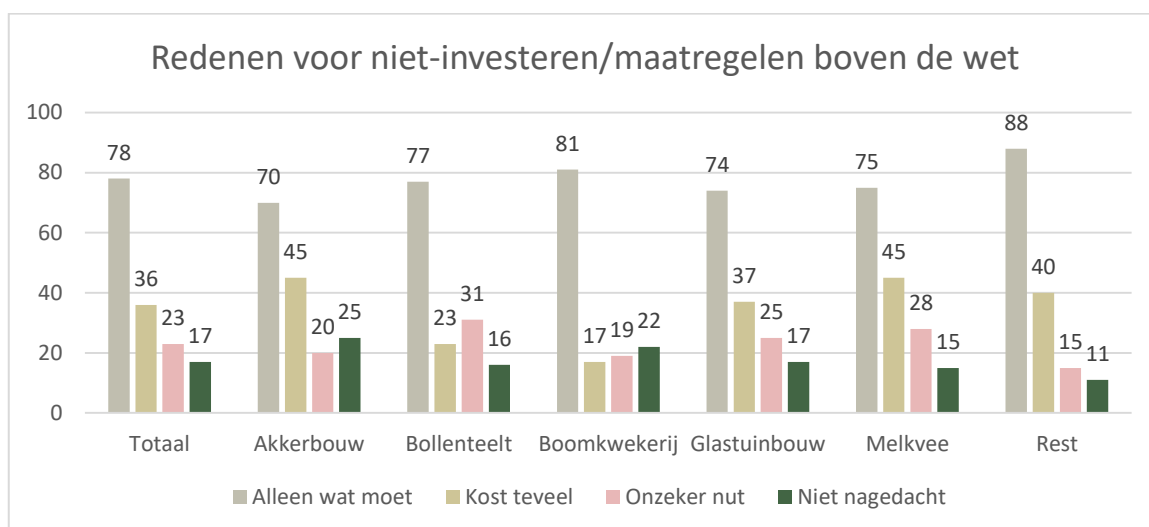
Driekwart van de agrariërs in het beheergebied geeft aan géén bovenwettelijke maatregelen of investeringen te hebben gedaan. Daarbij pieken de veebedrijven, met 83% en meer.

Gevraagd naar het waarom komen er 4 belangrijke motieven naar voren (meerdere antwoorden waren mogelijk):

- We doen **alleen wat móet** en voldoen daarmee aan de wet 78%
- Het **geld**: het kost te veel om méér te doen 36%
 - o Het levert ook geen voordeel/geld op 9%
 - o En /of men heeft er geen geld voor 5%
- **Onzekerheid** over nut en noodzaak (überhaupt of om het nu te doen) 23%
- Heeft er **niet echt over nagedacht** 15%

Deze top-4 van redenen om niets bovenwettelijks te doen geldt grosso modo voor alle sectoren en ook bedrijfsgrootte speelt daarbij geen rol van betekenis.

Informatiegedrag waterkwaliteit

32. Gaat u wel eens actief op zoek naar gegevens over de kwaliteit van het oppervlaktewater bij uw bedrijf?

33. Welke gegevens of welk soort informatie zoekt u dan vooral? 34. En waar zoekt u deze gegevens dan meestal?

Slechts 8% van de agrarische ondernemers (= 150 bedrijven) in het gebied gaat wel eens actief op zoek naar gegevens over de waterkwaliteit rond zijn/haar bedrijf. Per sector zijn de verschillen echter groot:

- 23% van de akkerbouwers
- 15% van de boomkwekers
- 9% van de bollentelers
- 4% van de glastuinders en (melk- en overige) veehouders

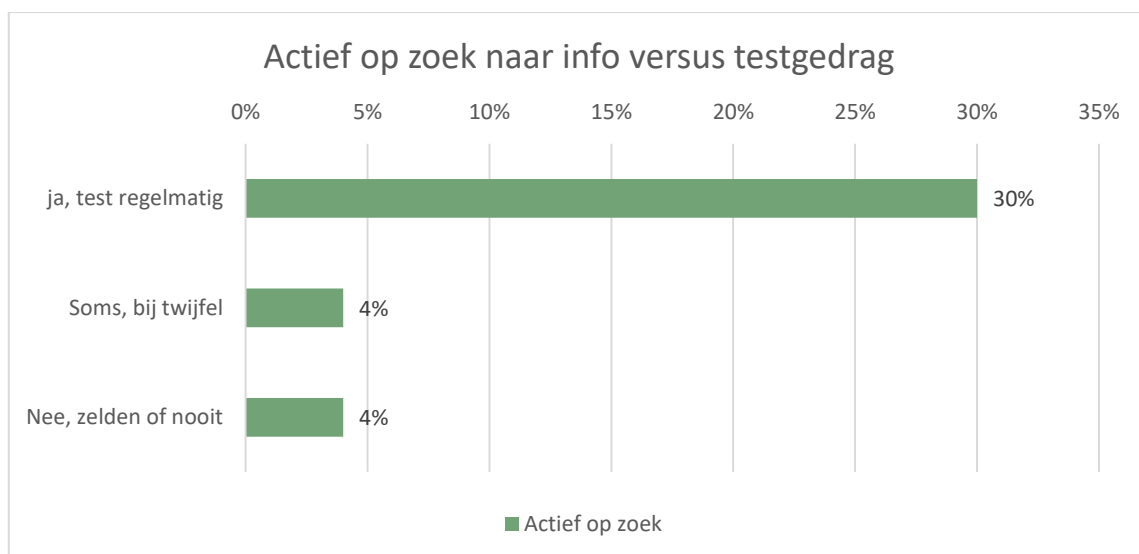
Bedrijfs grootte speelt daarbij géén rol, behalve binnen (weer) de akkerbouw: 31% van de grote akkerbouwers (> 50 ha) zoekt deze gegevens, terwijl de kleine akkerbouw (< 50 ha) op hetzelfde niveau als de boomkwekers zit (ca. 15% ongeachte grootte).

De agrariërs – in dit geval in hoofdzaak telers - zoeken dan naar gegevens over zoutgehalte (45%), meststoffen (17%) en chemische stoffen / bestrijdingsmiddelen (10%). Akkerbouwers zoeken bijvoorbeeld specifiek naar info over zoutgehalte (63%) en een enkeling naar gegevens over bruinrot; de boomkwekers kijken vooral naar meststoffen in het water (43%). De aantallen per sector zijn echter te klein voor vergaande analyses. Melkveehouders bijvoorbeeld zoeken amper en kijken dan hoogstens naar een algemeen beeld of uit hoofde van hun deelname aan een project.

Die te smalle basis per sector geldt ook voor een analyse van de bronnen die men dan raadpleegt, maar we hebben wel een totaalbeeld:

- Meer dan de helft van de '150 zoekers' kijkt op de website van Rijnland (53%); ook het papieren Rijnland Magazine wordt door 14% als bron gebruikt en 3% verwijst naar een persoonlijk contact bij Rijnland.
- Voorts raadpleegt 14% externe adviseurs
- En zoekt 32% op www.landbouwportaalnoordholland.nl, 20% op www.gewasbeschermingsmiddelenatlas.nl en een enkeling op een andere website (8%)

Interessant is wel het verschil tussen degenen die hun waterkwaliteit regelmatig (laten) meten en degenen die dat niet of alleen soms doen: 30% van degenen die dat regelmatig doet, zoekt ook actief naar gegevens, tegenover 4% van de overige agrariërs.

3.3 Samenwerking en contact

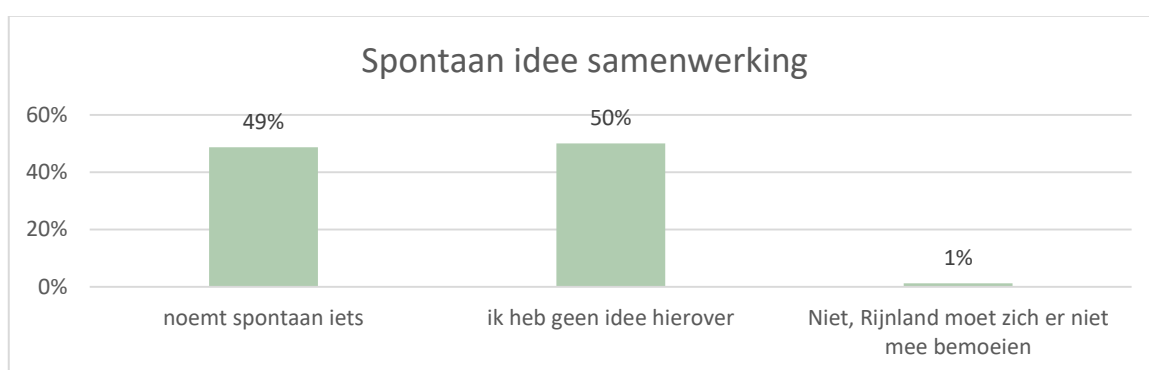
Ideeën en middelen

35. INLEIDENDE ZIN: Het Hoogheemraadschap van Rijnland wil graag (zoveel mogelijk) samenwerken met de agrarische ondernemers in het beheergebied om de waterkwaliteit te verbeteren. Wat zijn uw ideeën hierover?

36. Welke middelen zou het Hoogheemraadschap daarbij het beste in kunnen zetten om resultaat te boeken?

Globaal de helft van de ondernemers heeft ideeën geuit over samenwerking met het hoogheemraadschap op gebied van waterkwaliteit, maar in een aantal van die gevallen gaat het vooral over andere dan kwaliteitszaken, zoals een discussie over fouten in het verleden.

Overigens antwoordt 1% van de ondervraagden met de opmerking dat Rijnland zich niet met de waterkwaliteit (of althans samenwerking daarbij) moet bemoeien.

Voor een volledige lijst van de genoemde “spontane ideeën”: zie de separate Excel met reacties op de niet-gecodeerde open vragen. Overigens gaat het vaak niet zozeer om samenwerking als wel over communicatie, luisteren en de agrariërs serieus nemen.

Een paar citaten:

Akkerbouw:

- “Ik zou meer willen weten **of wij als sector de milieudoelen halen**. Zijn wij goed bezig?”
- “Organiseer één keer per jaar een bijeenkomst.”
- “**Langskomen!**”
- “**Mensen op pad sturen die er verstand van hebben**. Wij zijn al 5 jaar bezig om de te baggeren, maar niemand zegt wij gaan baggeren en er wordt geen besluit genomen door mensen die er geen verstand van hebben.”
- “We willen samen goed schoon water, maar ten opzichte van de agrarische sector slaat het teveel door. We moeten wel zorgen dat we de boel niet voorbij lopen. “
- “Bestuur is politieke partij geworden, **veldwerkers denken wel mee**. Geen grote bouwwerken meer neerzetten die het zout nog verder omhoogstuwt. Zoute kwel is een enorm probleem.”
- “Misschien wat **adequater met het peil aan de gang** en met het water inlaten. Ze zijn vaak te laat met het laten zakken van het peil bij hevige regenval.”

Bollenteelt:

- “Vaker **langs komen** om te vragen hoe gaat. Of er problemen zijn waarmee ze kunnen helpen.”
- “Ze **bezoeken** bedrijven en dat ervaar ik als prettig. Vragen bespreken met elkaar en je blijft up to date.”
- “Ze zijn met de waterkaravaan **langs geweest** dat was goed. Zoek naar praktische, betaalbare of gesubsidieerde oplossingen die zowel voor de Ondernemer als het Rijnland werken.”

- *“Praktijk en theorie samen is dikwijls de beste formule.”*
- *“Elkaar blijven scholen.”*
- *“Meehelpen met metingen bij de boer”.*

Boomkwekerij:

In plaats van suggesties veelal klachten, vooral over te laat reageren!! Soms wordt concreet 5 september 2018 genoemd! Remedie: vooral meer direct contact en naar de agrariërs luisteren!

- *“Als je belt ... je moet bellen om te vragen **of er nog wordt gepompt** en dat is raar met al die computerberekeningen. Je bent nummer 100 die belt en dan komen ze te laat. Neem de mensen in het gebied serieus. Jullie mogen ook toegeven als een maatregel niet heeft gewerkt. Je wordt niet serieus genomen. Op de lange termijn heb ik mogelijk schade geleden. **Luister naar de locals**, de mensen in het gebied die er al jaren wonen en niet meteen hun ideeën afschieten.”*
- *“We hebben **afgelopen 5 september** meegemaakt dat er veel water viel duurde het te lang voordat Rijnland er voor ons stond.”*
- *“Wij zijn in dit gebied **3 keer onder water** komen te staan in de laatste 10 jaar en wij vinden dat het waterschap veel steken heeft laten vallen. Had eerder begonnen met bemalen, maar dat gebeurde niet in geen van de 3 keer. Van ons worden een aantal dingen gevraagd waar wij aan moeten voldoen, komen er controlerende ambtenaren zonder afspraak. Wij kunnen ook niet in Leiden terecht zonder afspraak. Jullie moeten dat ook niet bij ons doen, dat irriteert.”*
- *“Het Rijnland is een erg log lichaam. Naar aanleiding van **problemen van 5 jaar geleden**, toen traag gereageerd, is het hier vorig jaar beter gegaan.”*
- *“Als het heel droog is het oppervlaktewater **op peil houden** en ook als het heel nat is. Ze moeten er meer bovenop zitten.”*
- *“**Handel uit kracht niet uit macht**, luisteren mond op mond.”*
- *“Meer **1 op 1 contact** met de kwekers. Er is nu nog veel te veel afstand.”*
- *“**internet aanwezigheid**.”*
- *“Wat ze doen dat water **iedere maand testen** is goed alternatief want daardoor gebruiken we hier minder middelen en beter voor milieu.”*

Glastuinbouw:

- *“Ik denk wel dat Rijnland kennis van water heeft, maar **hoe kan ik die kennis krijgen?**”*
- *“Wat meer communicatie tussen Rijnland en Landbouw.”*
- *“Ik heb ze **gesmeekt om bij mij op het bedrijf te komen**, de ambtenaar die over de vergunning gaat en die wou niet komen want vanachter de computer kan hij alles prima zien.”*
- *“**Met de sector een integraal plan maken** voor de komende 5 of 10 jaar.”*
- *“Ja werk samen met de tuinders en niet tegen ze. Je moet **het met zijn allen doen**.”*
- *“Samen **praktische oplossingen zoeken**. Niet altijd naar de belangenbehartigers van de agrariërs luisteren.”*

Melkvee en de rest:

Ook hier in plaats van suggesties veel klachten over wateroverlast en te laat reageren!! Met veelal de suggestie om te luisteren en het “aan de boeren = praktijkmensen te vragen”.

N.B. Ook hier wordt verschillende keren concreet naar september 2018 verwezen.

- *“Bij hoogwater sneller reageren en doeltreffender zijn. **Ik bel dat er een klep opengezet moet worden** en dan komt de reactie: “Wij zijn aan het inventariseren.” Ik vergelijk het met een badkuip, eerst de stop eruit trekken voordat je zandzakken er omheen gaat leggen.” (boer noemt **5 september j.l.**)*

- “Wij hebben **vorig jaar september in Boskoop** heel veel onder water gelopen en **bij Rijnland liep alles mis wat mis kan gaan**. De boeren kunnen daar veel beter bij helpen dan dat nu is gebeurd en daarmee aan de gang gaan. Hier is wel wat te winnen. Twintig jaar geleden liepen er mensen met kennis in de polder en nu zitten er lui op kantoor die er geen verstand van hebben en geen inzicht.”
- “Waarom een duur onderzoeksbureau inschakelen? Ze kunnen het **beter aan ons vragen**. Ze moeten praktischer werken. Met baggeren niet eerst tien keer peilen, maar gewoon baggeren en klaar. **Lezen en ter harte nemen dit**, niet de schouders ophalen en gewoon verder gaan!!”
- Ik had een vraag over het peilbesluit en die wordt heel laat beantwoord. **5 weken lang de verkeerde** mensen en dan een telefoontje met “ik heb hier nog wat liggen”. Ik kreeg vervolgens een standaardantwoord en daar had ik niks aan. Hierdoor is er onvrede.”
- “Wat het meest speelt tussen het Rijnland en de erven is het afspoelwater en daar zouden ze **meer boeren ideeën** kunnen omarmen. Luisteren naar de mensen in het veld. Ze zouden mee kunnen doen in een subsidieproject om de boeren de sloten te laten uitbaggeren met een baggerspuit zodat je geen baggerspecie in de kanten krijgt. Vecht en Amstel zijn in volle vaart hiermee aan de gang en Rijnland niet.”
- “We hebben nu met de dijkverzwaring en gemaal vergroten zijn wel **in samenspraak**. Op zich gaat het wel goed. Maar meestal komen ze met een heleboel en moeten wij ze wakker schudden. Eerst was het gemaal te klein en heeft 15 jaar geduurd voordat het probleem werd opgelost. Ze zijn eigenwijs.”
- “De samenwerking met Rijnland kan beter. **Ze doen moeilijk** en er zijn hele discussies. Als ik een dam maak moet ik gelijk vervangend water graven. Ze denken niet mee. Ze hebben een **standpunt en dat is het: klaar**.”
- “We hebben van de zomer meegemaakt dan werden we geattendeerd dat we de dijk moesten ophogen en voor 9 juli moest het en 10 dagen van tevoren kregen we al een dwangbevel dat we nog niet klaar waren. We hebben het netjes opgeknapt en zelf moeten betalen. En **begin september was er hier een watersnood in Boskoop** en 500 meter verderop stroomde het de polder in en Rijnland deed er niks aan.”

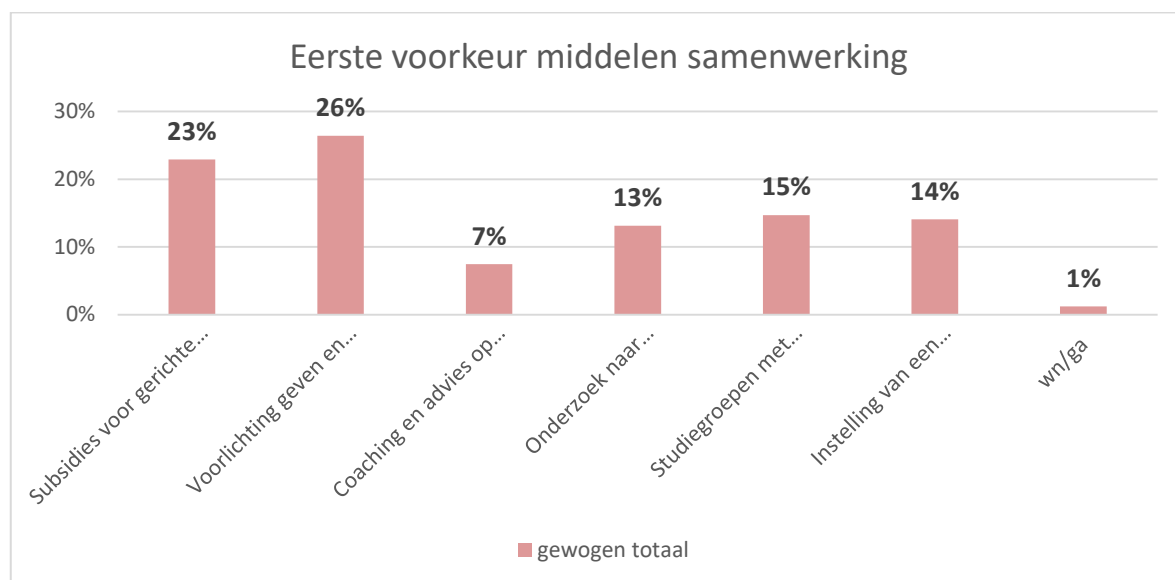
Verder veel klachten over boeren die de schuld krijgen (en boetes) door beschadigde oevers (als gevolg van de pleziervaart), bagger op het land (buiten mijn schuld) en vervuiling door overstorten (o.a. medicijnen) en overlast doordat burgers alles bestraten en betegelen.

Vervolgens werd aan alle ondervraagden met spontane ideeën en ook een groot deel van degenen die zelf geen idee hadden, een 6-tal concrete middelen voor samenwerking voorgelegd, met de vraag daaruit achtereenvolgens een eerste, tweede en derde keus te maken.

De 6 – in willekeurige volgorde - voorgelegde ideeën voor samen werken zijn:

- Subsidies voor gerichte investeringen
- Voorlichting geven en kennis delen
- Coaching en advies op bedrijfsniveau (zogenheten watermakelaars)
- Onderzoek naar huidige knelpunten
- Studiegroepen met lokale ondernemers
- Instelling van een klankbordgroep (met als doel dat Rijnland en agrariërs issues/ontwikkelingen delen)

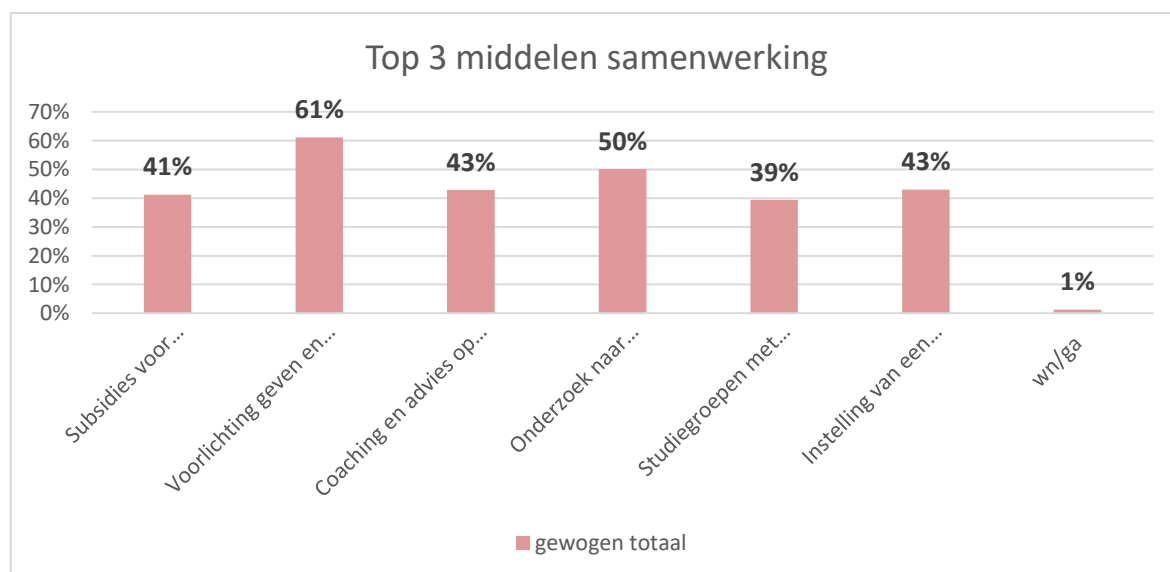
De resultaten zijn als volgt berekend a.h.v. de splitsing na vraag 35 (door respondent zelf wel of geen spontane ideeën) en het gewogen totaal is daarmee representatief voor de 99% die samenwerking op kwaliteitsgebied niet op voorhand (bij vraag 35) afwijzen.

Het hoogst scoort daarbij **voorlichting geven en kennis delen**: 26% (dus ruim een kwart) zet dit op de eerste plaats. Op de tweede plaats – met 23% op vrijwel gelijke hoogte - wordt **subsidies** verstrekken voor gerichte investering genoemd, waarvoor opvallend veel agrariërs (34%) kiezen die zelf géén idee hadden. Op de derde t/m vijfde plaats komen **studiegroepen** (15%), instelling van een **klankbordgroep** (14%) en **onderzoek** (13%).

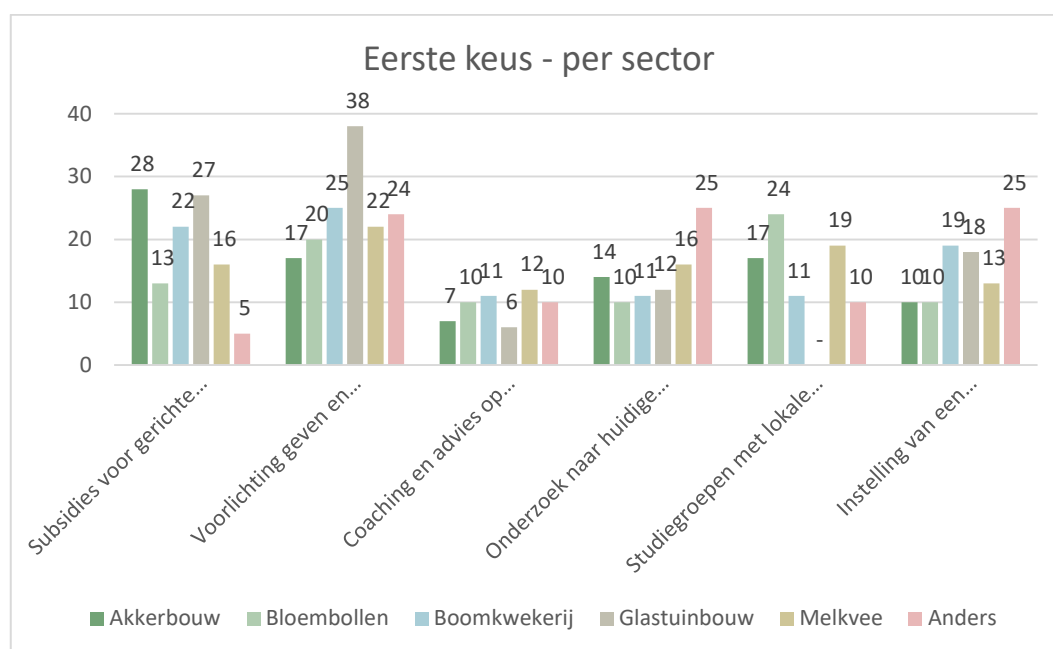
En de rij met eerste prioriteiten wordt gesloten met **coaching en advies op bedrijfsniveau** (7%), maar hier zien we juist degenen mét zelf spontane ideeën zich positief onderscheiden (14%).

Vatten we de drie voorkeursopties (dus 1 t/m 3) samen, dan blijkt ruim 60% (enige) voorkeur te hebben voor **voorlichting geven en kennis delen** (61%) en 50% voor **onderzoek**. De andere vier middelen scoren in de top-3 allemaal min of meer gelijk met ca. 40%.

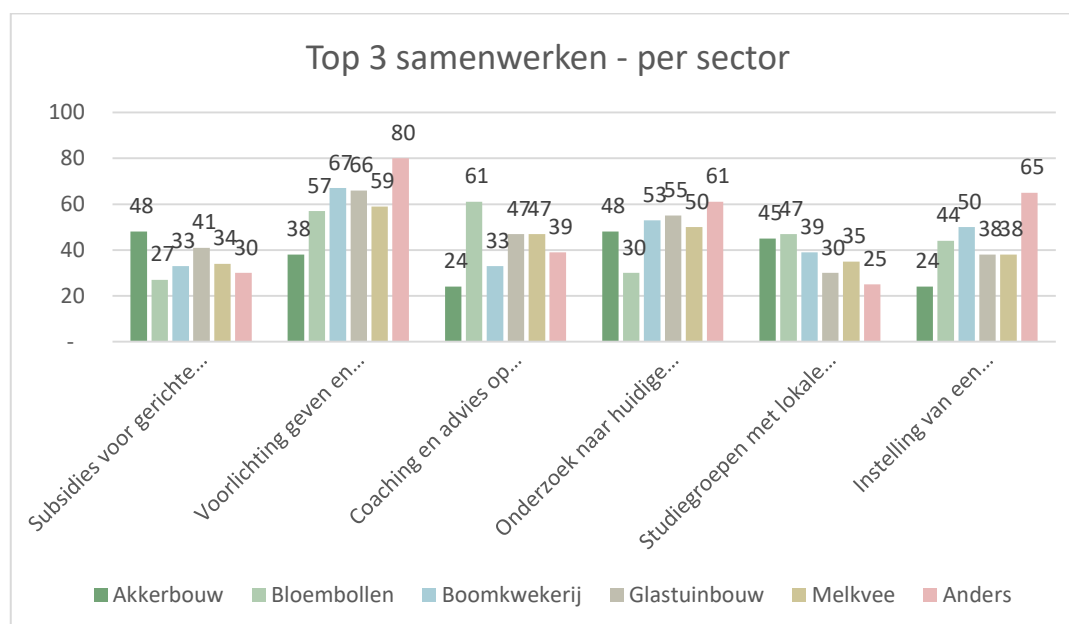
Per sector zien we dat **voorlichting en kennis delen** hoog scoort in de glastuinbouw: voor 38% is het de eerste keus in die sector, gevolgd door subsidies (27%). Maar voorlichting en kennis delen spreekt ook in de andere sectoren velen aan.

Bollentelers zetten vooral **studiegroepen** op de eerste plaats (24%) en akkerbouwers voelen primair voor **subsidies** (28%).

Kijken we hieronder naar de samengestelde top-3 per sector, dan zien we bij voorlichting geven en kennis delen dat alleen de akkerbouw daar niet zoveel voor voelt: “slechts” 38% zet het in zijn top-3. Daar focust men meer op subsidies, onderzoek en studiegroepen.

Subsidies spreken de bollenteelt juist wat minder aan: daar is relatief veel interesse voor coaching (61%), al staat dat ook in die sector niet vaak op de eerste plaats (zie bovenstaande grafiek).

Boomkwekers voelen naast voorlichting / kennis delen en subsidies vooral voor de instelling van een klankbordgroep.

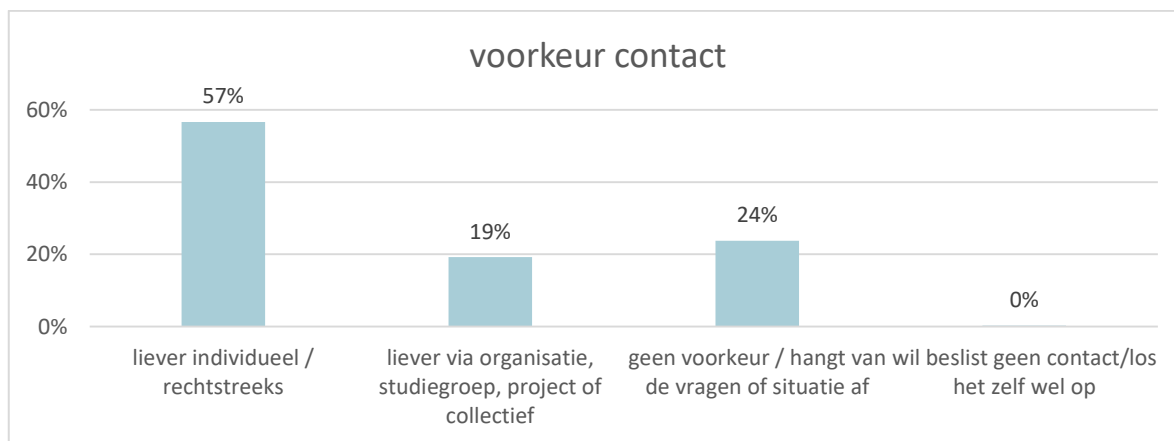
In de glastuinbouw sprong voorlichting geven/kennis delen als eerste prioriteit duidelijk boven de rest uit, maar blijkt die voorsprong in de top-3 te zijn verdwenen, althans het middel springt er nu niet meer uit: een deel wil dus vooral voorlichting, maar overall is men verdeeld over de opties. Ook melkveehouders hebben geen overduidelijke (of afwijkende) voorkeur. De rest (= de kleine sectoren) willen vooral voorlichting, onderzoek en een klankbordgroep.

Op de volgende vraag of men zelf nog andere suggesties heeft, noemt slechts een minderheid iets concreets. Het meestal betere communicatie en vooral behoefte aan een luisterend oor.

Betere communicatie (algemeen)	6,6%
Laat managers met ons praten / kom uit je kantoor (kennis halen)	5,0%
Betere communicatie tussen veld en Leiden	0,7%
Bedrijfsbezoek met advisering	3,0%
Bijeenkomst in de regio (niet in Leiden) / voorlichtingsavond / huiskamergesprekken	6,2%
Zet 5 boeren rond de tafel en luister	4,0%
Oog voor de praktijk (niet star handhaven)	4,4%
Accountmanager / vaste contactpersoon	1,8%
Kom in actie: doe wat moet gebeuren	1,7%
Geef feedback over voortgang projecten	0,7%
via website Rijnland / internet	2,0%
Andere suggesties	2,7%
Hebben boeren geen tijd voor / hou het kort / niet overdag	7,5%
Is er al (via studieclub, belangenorganisatie, klankbordgroep)	7,4%
Overbodig / geen behoefte aan	3,2%
Geen andere suggesties	46,1%
Geen antwoord	3,6%

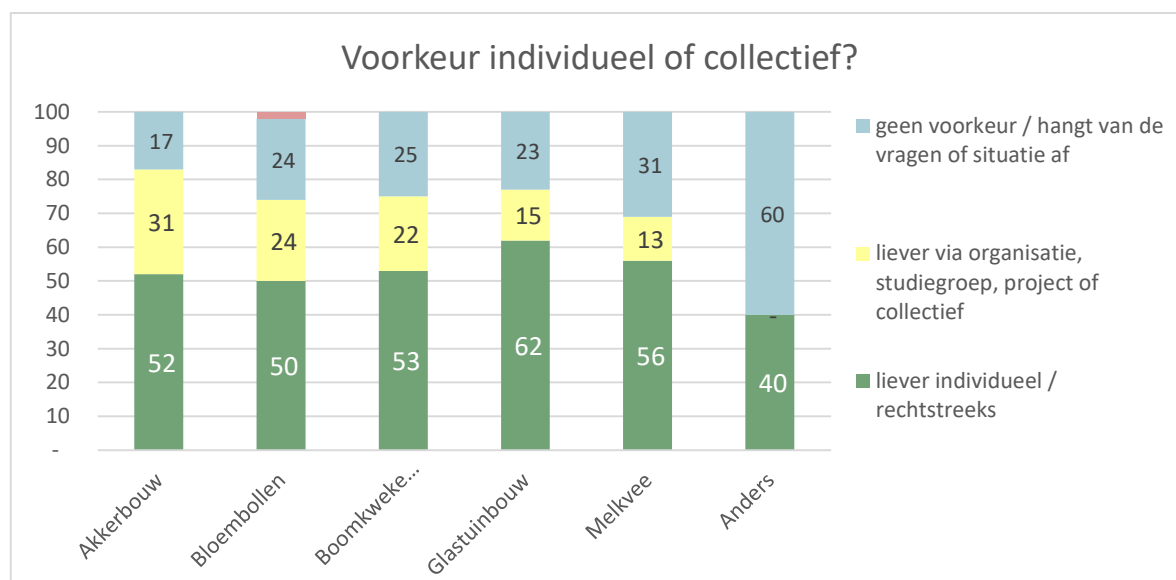
Individueel contact of via

38. Stel dat u concrete vragen heeft over de huidige of gewenste oppervlaktewaterkwaliteit voor uw bedrijfsvoering of rond uw percelen, zou u dan individueel contact willen hebben met het hoogheemraadschap of liever via een organisatie, groep of collectief?

Ruim de helft (57%) heeft een **voorkeur voor individueel contact** – omgerekend ca. 1.000 agrariërs in het beheergebied - en 19% juist voor contact via een organisatie, project of collectief.

Maar een kwart (24%) geeft aan dat het niet uit maakt of dat het afhangt van het onderwerp, de vraag of de situatie. Vrijwel niemand (0%) wil geen contact.

De sectoren laten geen grote verschillen in voorkeur zien: behalve bij de restgroep van kleine sectoren overheerst overal de voorkeur voor individueel, rechtstreeks contact (ca. 50-60%).

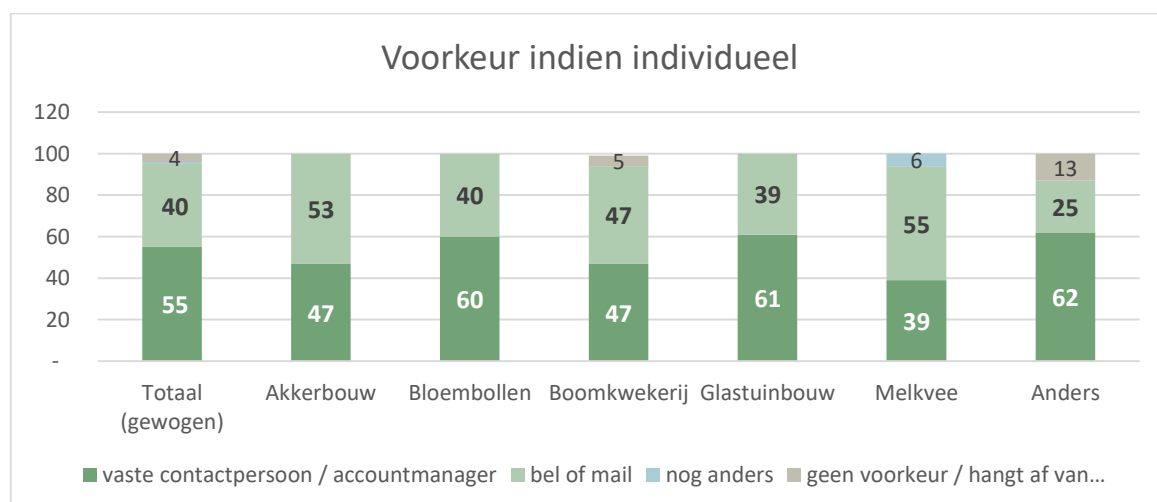
Wel zien we in de akkerbouw (31%), de bollenteelt (24%) en de boomkwekerij (21%) relatief wat meer voorkeur voor collectief contact dan in de glastuinbouw en veehouderij.

Opmerkelijk is wel dat bedrijfsgrootte bij deze uitkomsten en ook die van de nog volgende samenwerkingsvragen geen rol speelt: groot en klein is eensgezind in haar voorkeuren.

Indien liever individueel (= 57% oftewel circa 1.000 agrariërs)

39. Als u direct contact met het Hoogheemraadschap zou willen hebben, heeft u daarvoor dan behoefte aan een vaste contactpersoon of belt of mailt u liever om doorverbonden te worden met een geschikte medewerker?

Van de 57% die een voorkeur heeft voor individueel contact geeft weer 55% aan daarvoor behoefte te hebben aan een vaste contactpersoon of accountmanager: dat zou overeenkomen met ruim 500 bedrijven. Een krappe helft van degenen met behoefte aan individueel contact (40% = ca. 400 bedrijven) prefereert zelf contact op te nemen via mail of telefoon e.d.

De voorkeur voor een vaste contactpersoon (55%) of telefonische/mailcontact (40%) zijn ook binnen de sectoren min of meer zo verdeeld:

- in de bloembollenteelt, de glastuinbouw en de restgroep helt de voorkeur daarbij wel over naar een vaste contactpersoon of accountmanager
- in de akkerbouw, de boomkwekerij en de melkveesector is de voorkeur min of meer gelijk verdeeld of helt deze over naar telefonisch of mailcontact.

Indien liever via organisatie (= 19% oftewel ruim 300 agrariërs)

40. Als u als groep of via een organisatie contact met het Hoogheemraadschap zou willen hebben, welke groep of organisatie komt daar het meest voor in aanmerking? (NIET GEHOLPEN)

N.B. De aantallen waarop dit onderdeel gebaseerd is zijn klein, met name bij uitsplitsingen als sector (want beantwoord door een deel van een deel), dus interpreteer dit vooral indicatief.

De meest voor de hand liggende groep of organisatie voor contact met het Hoogheemraadschap is **LTO** - genoemd door 46% (van de 19% met een voorkeur voor contact via via) -, gevolgd door **Greenport Boskoop** - genoemd door 19% - en **KAVB** (9%).

• LTO	46%
• LTO Glaskracht (glastuinbouw)	0%
• KAVB (bloembollen)	9%
• Greenport Boskoop (bomen)	19%
• Rijn & Gouwe	0%
• Rijn-Gouwe Wiericke	0%
• Noord-Holland Zuid	0%
• De Groene Klaver	0%
• ander collectief, nl	3%
• Studiegroep / studieclubs	4%

Vooraf akkerbouwers (89%), melkveehouders (75%) en in mindere mate bollentelers (57%) **noemen LTO** als meest geschikte partner.

- De bollentelers verwijzen verder overigens (ook) naar KAVB (42%) en de overige akkerbouwers (ook) naar studiegroepen (met overlap 22%).

De boomkwekers verwijzen vooral naar Greenport Boskoop (50%) en de glastuinbouw is verdeeld.

Naar lidmaatschap:

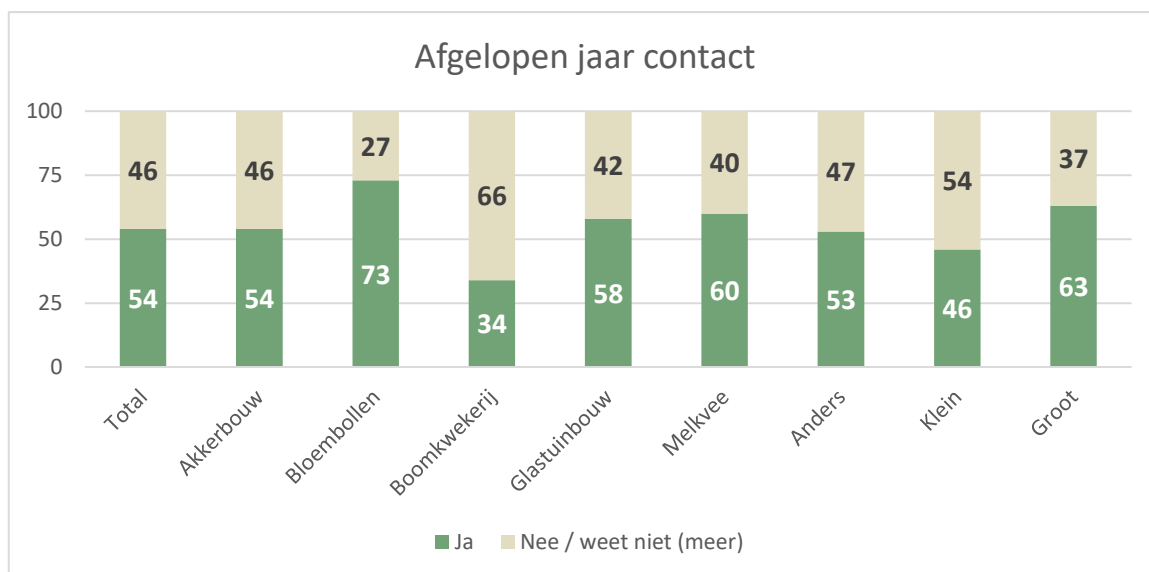
We hebben ook gekeken naar de invloed van lidmaatschap bij deze vraag: de **LTO-leden** in de steekproef die deze vraag beantwoord hebben verwijzen (uiteraard) redelijk vaak naar LTO (54%), maar toch ook naar met name sectororganisaties (KAVB, GP Boskoop).

Degenen die nu (ook) aangesloten zijn **bij een collectief** noemen toch vaak LTO (37%), maar ruimschoots voorafgegaan door Greenport Boskoop (63%). En degenen die **van geen van beide** lid zijn noemen naast LTO (28%), Greenport Boskoop (27%) vaak andere collectieven of organisaties.

Contact in afgelopen jaar

41. Heeft u het afgelopen jaar contact gehad - op wat voor gebied dan ook - met het Hoogheemraadschap van Rijnland?

42. ZO JA: Waar ging dat contact over?

Ruim de helft (54%) van de ondernemers zegt het afgelopen jaar contact te hebben gehad met Rijnland: 46% niet of weet het niet meer. Tussen de sectoren zien we grote onderlinge verschillen: bollentelers hebben relatief het meest contact gehad (73%), boomkwekers het minste (34%).

Omvang speelt daarbij wel een rol: **grote bedrijven** – de 50% grootste per sector – hebben relatief méér contact gehad met het Hoogheemraadschap dan kleine, namelijk 63% versus 37%.

De aanleiding voor het contact in 2018 was zeer divers, maar **waterpeil (en wateroverlast)**, **sloot(kanten) en handhaving** (schouw, inspecties) speelden daarbij wel een grote rol.

• Specifiek in het kader van: Peilbesluit / waterpeil	18%
• Specifiek in het kader van: Slootkanten	17%
• Specifiek in het kader van: Handhaving	13%
• Algemeen: melding per mail/telefoon	7%
• Specifiek in het kader van: Dijkversterking	7%
• Specifiek in het kader van: Baggeren	7%
• Overleg werkzaamheden	5%
• Vergunningaanvraag / afhandeling	5%
• Over emissie(s) / lozingen / uitspoeling	4%
• Over waterwerken (stuw, gemaal, duiker, dijk)	4%
• Specifiek in het kader van: Kade-inspecties	3%
• Specifiek in het kader van: Wateroverlast	3%
• Algemeen: vraag per mail/telefoon	2%
• Specifiek in het kader van: Watergebiedsplan	2%
• Algemeen: klacht per mail/telefoon	2%
• Over waterzuivering	2%
• Over waterberging	2%
• Bijeenkomsten: andere bijeenkomst	2%
• Over financiële compensatie / subsidies	2%
• Adviesaanvraag / afhandeling	1%
• Bijeenkomsten: studiegroep bijeenkomsten	1%
• Bijeenkomsten: projectbijeenkomsten	1%
• Nog anders	7%

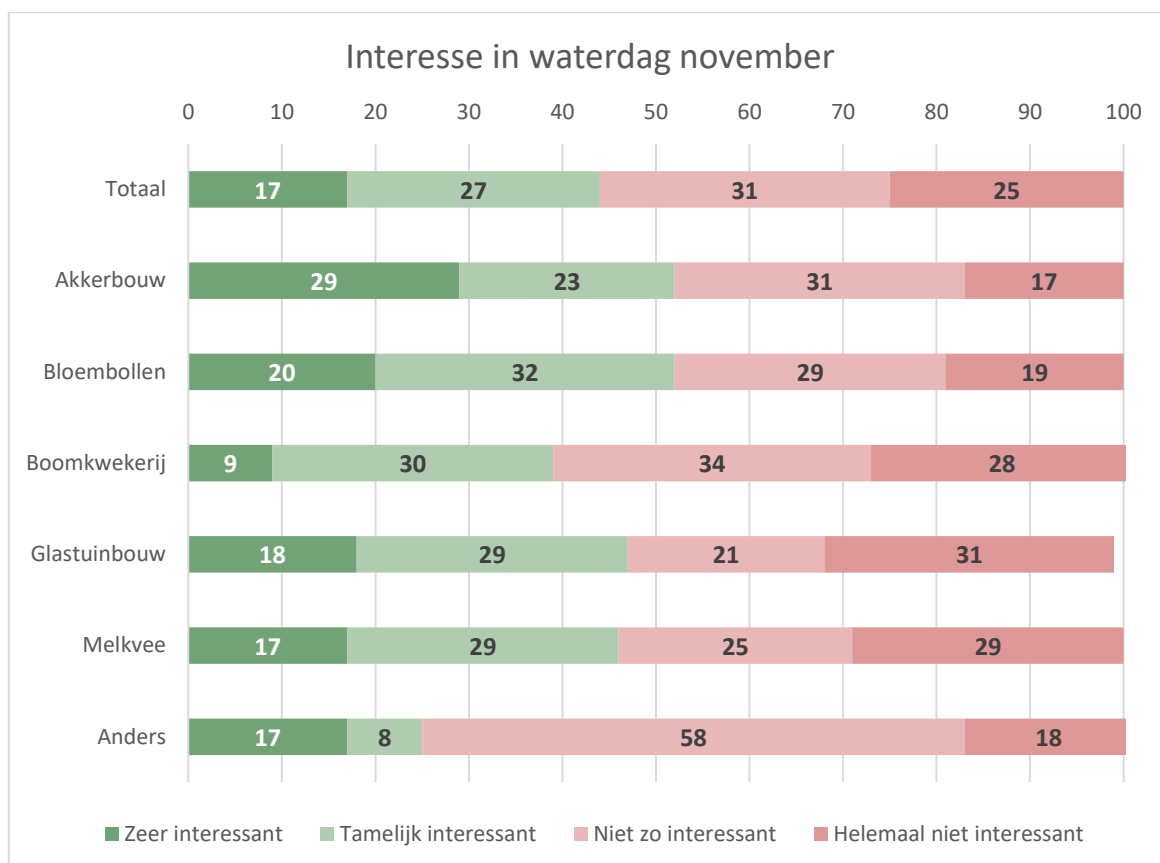
3.4 Waterdag: bijeenkomst voor agrariërs

Introductie in de vragenlijst: Het Hoogheemraadschap van Rijnland gaat in november dit jaar een bijeenkomst organiseren voor agrariërs om kennis te delen, waarbij praktijkgerichte workshops worden gegeven over bodem, water en waterkwaliteit,

Interesse in deelname

43. In hoeverre zou u het interessant vinden om die dag bij te wonen?

Op basis van deze introductie vindt 19% van de agrariërs – overeenkomend met ca. 300 potentiële deelnemers – zo'n bijeenkomst om kennis te delen **zéér interessant** en nog eens ruim 28% (> 450 man) vindt het tamelijk interessant. Opgeteld zijn dat ongeveer **750 geïnteresseerden**, waarvan dus 300 (zéér) serieus en dus kansrijk, op een populatie van 1.750 (= 43%).

Belangstelling is er **vooral uit de akkerbouw** (29% zéér, 52% samen) en de **bollenteelt** (20% zéér, 52% samen), gevolgd door de glastuinbouw en melkveehouderij. De minste interesse is er vanuit de boomkwekerij (samen nog wel 39%) en vooral de restgroep ('slechts 25%', maar wel gebaseerd op een sterke 17% die zeer geïnteresseerd is).

Bedrijfsomvang doet er daarbij toe, met name in de extreme posities. Van de grote bedrijven vindt **21% het zéér interessant** (13% van de kleine) en **25% tamelijk interessant**. Aan de andere kant vindt 30% van de kleine bedrijven het helemaal niet interessant (versus 20% van de grote).

Thema's (volgens de zéér of tamelijk geïnteresseerde agrariërs)

44. Naar welke onderwerpen op gebied van bodem en water zou uw interesse uitgaan op zo'n dag?

45. elke van de volgende onderwerpen vindt u zeer interessant of tamelijk interessant voor zo'n bijeenkomst?

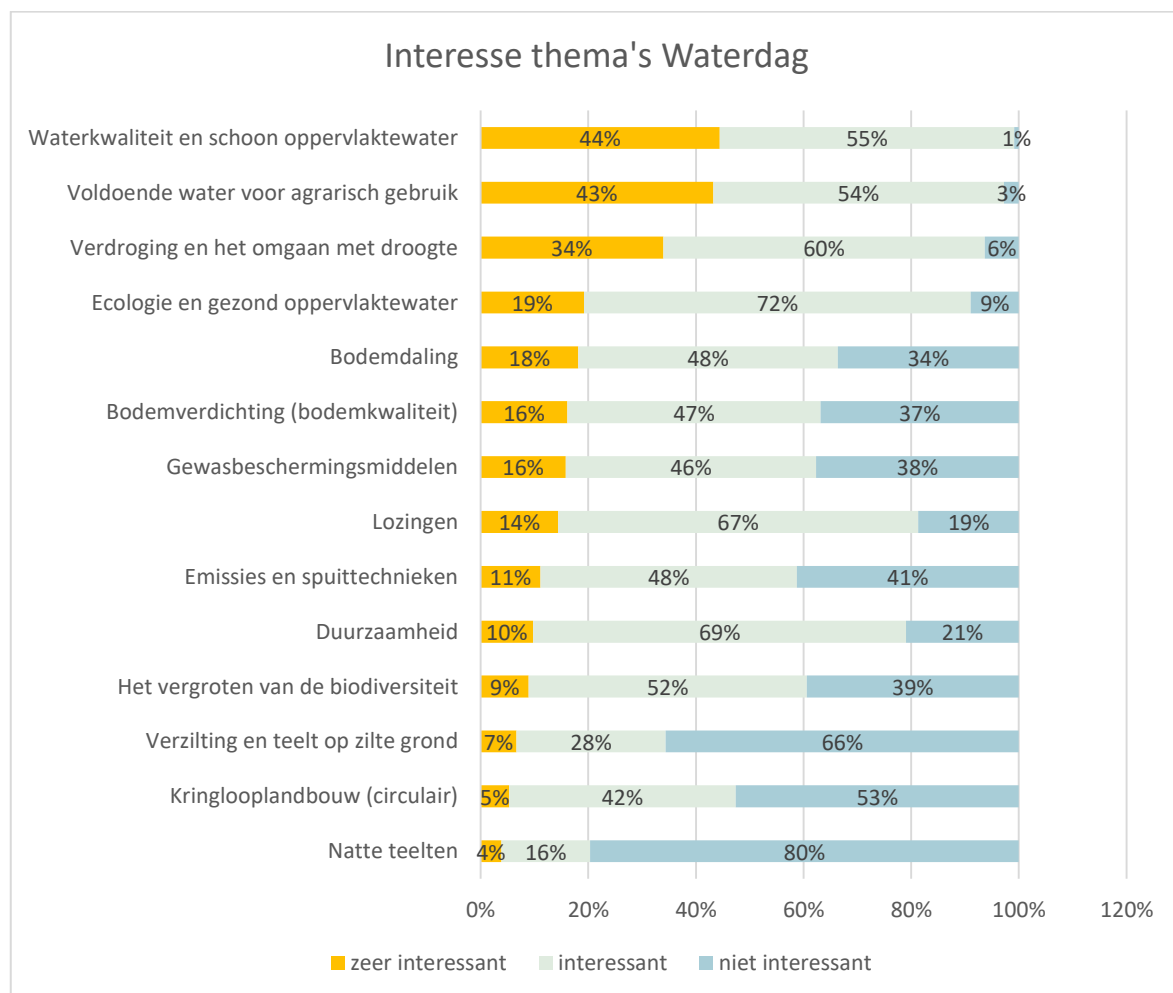
Hieronder staat de lijst met spontaan aangedragen onderwerpen:

	Totaal	Akkerbouw	Bloembollen	Boomkwekerij	Glastuinbouw	Melkvee	Anders
• Waterkwaliteit (schone sloten; lokale metingen)	17%	11%	27%	17%	19%	4%	41%
• Waterpeil / waterstand	12%	22%	6%	22%	0%	13%	16%
• Waterafvoer / regenwaterafvoer (op tijd actie)	8%	6%	0%	17%	0%	13%	16%
• Waterbeheer / waterbestuur / waterhuishouding / alles m.b.t. water / water algemeen	5%	6%	11%	6%	4%	0%	14%
• Bodemdaling / inklinking veen	4%	0%	0%	0%	0%	13%	14%
• Onderhoud / beheer watergangen (baggeren, schoonhouden, slootkanten)	4%	0%	6%	0%	0%	13%	0%
• Verzilting / zoutbeheer / zoute kwel (gevolgen)	4%	6%	10%	0%	0%	4%	14%
• Knelpunten en concrete verbetermogelijkheden: wat te doen? Wat is verstandig?	4%	0%	6%	6%	8%	0%	0%
• Omgang met klimaat / weer; beter anticiperen	4%	6%	6%	6%	0%	0%	14%
• Emissie / uitspoeling (erfemissies, mest uitvloeien/uitspoelen)	3%	6%	4%	6%	0%	4%	0%
• Residuen gewasbeschermingsmiddelen in water (actueel, historisch)	3%	11%	0%	0%	8%	0%	0%
• Waterzuivering / zuiveringsinstallaties / de verplichting	3%	0%	0%	6%	8%	0%	0%
• Meettechnieken, metingen	3%	0%	0%	0%	7%	4%	0%
• Bodemkwaliteit, bodembioïologie	3%	0%	0%	0%	4%	4%	11%
• Subsidies	3%	6%	0%	6%	0%	4%	0%
• Handhaving / erfbetreding / schouw (ook: inspecties / controles)	3%	6%	6%	0%	0%	4%	0%
• Regelgeving: versoepelen / duidelijkheid	3%	6%	6%	0%	0%	4%	0%
• Bereikbaarheid (bij calamiteiten, vragen, etc.)	2%	0%	0%	6%	0%	4%	0%
• Beter communiceren: toelichten waarom dingen zo worden gedaan door HHR	2%	0%	0%	6%	4%	0%	0%
• Waterschapslasten (hoogte, verhogingen)	2%	0%	0%	0%	0%	4%	11%
• Kennis delen; technische kennis	2%	0%	6%	0%	0%	4%	0%
• Zuiverings- / reinigingstechniek	1%	0%	0%	6%	0%	0%	0%
• Eisen aan apparatuur, zoals spuitapparatuur	1%	0%	6%	0%	0%	0%	0%
• Weet niet / geen antwoord	20%	11%	23%	22%	30%	17%	0%

Waterkwaliteit staat met 17% op de eerste plaats, maar de volgende 3 items hebben alle met waterbeheer – dus kwantiteit – te maken. Opmerkelijk hoge scores per sector staan in het **rood**.

Vervolgens werden (alleen de) geïnteresseerde agrariërs in willekeurige volgorde 16 onderwerpen voorgelegd met de vraag **de mate van interesse** aan te geven: **zéér interessant**, **interessant** of **niet interessant**.

In onderstaande grafiek staan de onderwerpen gerangschikt op basis van het % **zéér interessant**.

De top-3: **Waterkwaliteit** (schone sloten), **voldoende** water voor de landbouw en het omgaan met **verdroging**/droogte zijn momenteel veruit de meest boeiende thema's: bovendien vindt vrijwel niemand deze onderwerpen niet interessant.

Ecologie en gezond oppervlaktewater krijgt geen hoge prioriteit, maar wordt wel algemeen als interessant beoordeeld: slechts 9% vindt het niet.

Bodemdaling, **bodemverdichting** en **gewasbeschermingsmiddelen** volgen daarop en eindigen boven 'lozingen' maar ook hierbij geldt dat 'lozingen' veel breder interesse oproept.

Per sector:

Voor een overzicht van de mate van interesse in deze onderwerpen per sector hebben we dit keer voor gekozen om van de potentiële deelnemers – op basis van tamelijk of zeer geïnteresseerd in de Waterdag – vervolgens per onderwerp de te verwachten aantallen zéér geïnteresseerden te schatten. Het resultaat is weergegeven in de volgende tabel.

Toelichting bij de tabel aan de hand van de eerste rij:

- **Van de 751 in de Waterdag geïnteresseerde agrariërs vinden er 336 waterkwaliteit een zéér interessant onderwerp.** Komen die allemaal naar de Agrarische Waterdag voor dit onderwerp, dan zijn dat naar verwachting 26 akkerbouwers (van de 77), 56 bollentelers (van de 108), 84 boomkwekers, 88 glastuinders, 67 melkveehouders en 16 uit overige sectoren.
- De **rode getallen** in de tabel geven aan waar de aandacht per sector zich vooral op richt.

	Totaal	Akker- bouw	Bloem- bollen	Boom- kwekerij	Glas- tuinbouw	Melk- vee	Anders
	<i>potentieel van deelname o.b.v. absolute aantallen zéér geïnteresseerden</i>						
Waterkwaliteit en schoon oppervlaktewater	336	26	56	84	88	67	16
Voldoende water voor agrarisch gebruik	327	56	64	67	73	50	17
Verdroging en het omgaan met droogte	257	30	54	59	65	33	16
Ecologie en gezond oppervlaktewater	145	9	37	8	41	42	8
Bodemdaling	137	13	6	25	20	42	32
Bodemverdichting (bodemkwaliteit)	122	30	12	8	15	33	23
Gewasbeschermingsmiddelen	120	9	37	8	41	25	0
Lozingen	109	13	23	0	41	25	8
Emissies en spuittechnieken	84	13	37	0	34	0	0
Duurzaamheid	74	9	12	8	20	17	8
Het vergroten van de biodiversiteit	68	9	6	17	20	8	8
Verzilting en teelt op zilte grond	50	4	17	17	13	0	0
Kringlooplandbouw	40	13	12	0	7	8	0
Natte teelten	29	0	6	8	15	0	0
Som (cumulatie van zéér int. onderwerpen)	1.899	231	380	310	491	350	137
<i>Basis: aantal agrariërs dat tamelijk/zeer geïnteresseerd is in Waterdag = potentieel</i>	751	77	108	151	170	192	54
Gemiddeld aantal onderwerpen per potentiële deelnemer	2,5	3,0	3,5	2,1	2,9	1,8	2,6

Cumulatief geven de 751 potentiële deelnemers 1.899 onderwerpen de kwalificatie zéér interessant: dat is 2.5 gemiddeld. Bollentelers staan wat gemiddelde betreft bovenaan met 3.5 onderwerpen en melkveehouders sluiten de rij met gemiddeld 1,8 onderwerpen.

Zoals al vermeld geven de **(vet) rode getallen** in de tabel aan waar de aandacht per sector zich vooral op richt:

De top-3 overall trekt in alle sectoren de aandacht, terwijl

- de akkerbouw daarnaast interesse toont in bodemverdichting
- de bollenteelt in ecologie en chemie
- de boomtelers vooral de waterkwaliteit boeit
- en de glastuinbouw ook interesse heeft voor ecologie, chemie en lozingen.
- De melkveesector tot slot toont zich wat minder geïnteresseerd in droogte en wat meer in ecologie en bodem(daling).

Tot slot:

Hiervoor zagen we al dat de animo relatief het grootst is in de akkerbouw en de bollenteelt, maar absoluut gezien zijn dit de kleinere sectoren. In absolute zin leidt de – meer ‘gemiddelde’ - animo in de (grote) melkveesector en glastuinbouw dan ook tot een groter aantal potentiële deelnemers: 192 / 170 zouden namelijk tamelijk of zeer geïnteresseerd zijn in de Waterdag.

Bijlage

Vragenlijst

Goedemorgen, u spreekt metvan agrarisch marktonderzoekbureau Environs uit Bergschenhoek. Voor het Hoogheemraadschap van Rijnland doen wij een onderzoek onder agrarische ondernemers in het beheergebied. Hiermee wil het Hoogheemraadschap inzicht krijgen in hoe ondernemers in land- en tuinbouw aankijken tegen de organisatie en de taken die het uitvoert. Ook wil het Hoogheemraadschap graag weten óf en hoe het op watergebied nauwer kan samenwerken met de sector.

Mag ik even controleren of u tot de doelgroep behoort?

INDIEN NODIG:

- Dit onderzoek is anoniem. Ons bureau werkt strikt volgens de gedragscode voor professionele marktonderzoekers en uw individuele gegevens zullen niet worden gedeeld met het Hoogheemraadschap.*
- De resultaten worden niet gepubliceerd, maar dienen o.a. als input voor een open dag voor agrarische ondernemers uit het beheergebied, later dit jaar*

Reeds bekend: postcode en hoofdtak volgens opgave adresleverancier/HHR

(N.B. hoofdtak waar bekend gecorrigeerd door het Hoogheemraadschap van Rijnland)

SCREENING

1. Bent u de eigenaar van het bedrijf of de bedrijfsleider?
2. Bent u ook degene op het bedrijf die betrokken is bij het onderwerp (oppervlakte)water?
3. Volgens onze gegevens is op dit adres een professioneel (TOON HOOFDACTIVITEIT) -bedrijf gevestigd. Klopt dat?
4. VERVALLEN
5. Klopt het dat uw bedrijf geheel of gedeeltelijk gelegen is in het beheergebied van het Hoogheemraadschap van Rijnland?
6. Verwacht u uw bedrijf binnen nu en 3 jaar te beëindigen?
7. Alles klopt: we willen graag uw medewerking vragen. Vindt u het goed dat ik u onze vragen stel? Het zal ongeveer 10 tot 15 minuten duren?

HOOFDVRAGENLIJST

ALGEMEEN

8. Wat is de hoofdtak van uw bedrijf?

(minimaal 50% van het inkomen uit agrarische activiteiten)

- Akkerbouw of vollegrondsgroenten
- Bloembollen
- Boomkwekerij
- Glastuinbouw
- Melkvee
- Anders, namelijk (ZIE LIJST VRAAG 9)

9. En vinden er nog andere agrarische activiteiten plaats?

Ja, namelijk (INT: Bij twijfel helpen) Nee

BUITENTEELTEN

- Akkerbouw (aardappelen, uien etc.)
 - Vollegrondsgroenten (akker- of tuinbouwmatig geteeld; spruitkool, etc.)
- Bloembollenteelt
- Boomkwekerij (bomen en heesters, perkplanten in vollegrond)
- Fruitteelt – boomgaarden (appel, peer, etc.)
- Fruitteelt – zacht fruit: niet onder glas

TEELTEN ONDER GLAS / GLASTUINBOUW

- sierteelt (bloemen, vaste, pot- of perkplanten, heestertrek onder glas)
- groenten (tomaten, komkommer, paprika, sla, etc. onder glas)
- zacht fruit (aardbei, framboos, etc. onder glas)

DIEREN

- Melkvee
- Vleesvee (zoogkoeien, stieren)
- Jongvee opfok (= opfok voor derden)
- Varkens en vleeskalveren (zeugen, vleesvarkens, vleeskalveren)
- Pluimvee (legghennen, slachtkuikens, kalkoenen, eenden, etc.)
- Schapen
- Paarden / manege / pensionstalling voor paarden
- Overige agrarische takken/sectoren/activiteiten

10. INDIEN MELKVEE: Hoeveel melk- en kalfkoeien heeft u momenteel? |__|__|__| stuks

11. ALLEN: Hoeveel hectare land heeft uw bedrijf totaal in gebruik? |__|__|__| , |__| HA

IMAGO

12. Wat komt er in u op als u aan het Hoogheemraadschap van Rijnland denkt?

INT. NEEM DE TIJD OM GOED DOOR TE VRAGEN. Waaraan denkt u nog meer?

13. Wat zijn voor u als agrarisch ondernemer de belangrijkste taken van het Hoogheemraadschap? Wat moeten ze vooral doen en goed beheren?

INT. SPONTAAN, DUS NIET HELPEN. AANVINKEN OF ALS ANDERS NOTEREN.

INT. BIJ VAGE FORMULERING DOORVRAGEN: wat bedoelt u precies met ...?

INT. NEEM DE TIJD OM GOED DOOR TE VRAGEN. Waaraan denkt u nog meer?

- Polder- en peilbeheer
 - Waterpeil / waterstand in de polder(s) beheren
 - Waterpeil bepalen / beslissen
 - Anticiperen op verwachte neerslag
 - Beheer van aan- en afvoer van water (algemeen)
 - Bemaling / gemalen
 - Op peil houden van sloten, meren en watergangen (capaciteit)
 - Beheer / afvoeren van regenwater
 - Beheer van grondwater
 - Voorkomen van verdroging / vernatting
 - Zorgen voor waterreserves / wateropslag
 - Zorgen voor voldoende drinkwater voor het vee
- Dijken en oevers
 - Het onderhouden en verstevigen van dijken
 - Beschermen tegen overstroming/droge voeten
 - Beheer oevers/uiteerwaarden/overloopgebieden
- Vaarwegen
 - Scheepvaart beheer
 - Bevaarbaar houden van kanalen, meren en watergangen
 - Onderhouden van kanalen, meren en watergangen
 - Onderhouden van kades, sluizen en bruggen
 - Het bedienen van sluizen en bruggen
- Waterkwaliteit
 - Bewaken van de kwaliteit van het oppervlaktewater
 - Verbeteren van de waterkwaliteit
 - Schoonhouden van het oppervlaktewater (in meren, sloten, vaarten)
 - Waterzuivering (algemeen)
 - Het zuiveren van drinkwater
 - Het zuiveren van afvalwater
- Natuur en ecologie
 - Het beheren van natuurgebieden / natuurbeheer (algemeen)
 - Zorg voor / bescherming van vissen, waterdieren en vogels
 - Zorg voor gezond water (voor iedereen = mens en dier)
 - Onderhoud natuurvriendelijke oevers / slootkanten

Anders, nl.....

14. Kunt u voor de volgende termen aangeven of u deze **wel of juist niet** vindt passen bij het hoogheemraadschap van Rijnland?

INT: optie geen antwoord niet noemen, stilzwijgend toestaan.

PROGR: ITEMS ROTEREN

- ✓ Deskundig
- ✓ Snel, niet afwachtend
- ✓ Betrokken bij de agrarische sector
- ✓ Efficiënt
- ✓ Doeltreffend
- ✓ Innovatief
- ✓ Dienstverlenend
- ✓ Praktisch en flexibel
- ✓ belangen eerlijk afwegend
- ✓ Samenwerkend

15. Hierna volgen enkele uitspraken over het Hoogheemraadschap van Rijnland. Wilt u voor iedere uitspraak aangeven in hoeverre u het er mee eens of oneens bent?

((zeer) mee oneens / eens noch oneens / (zeer) mee eens) PROGR: ITEMS ROTEREN

- Het Hoogheemraadschap is dé kenner op het gebied van water
- Het Hoogheemraadschap maakt zich sterk voor de waterkwaliteit
- Het Hoogheemraadschap is goed bereikbaar als ik ze nodig heb (mail/telefoon)
- Het Hoogheemraadschap reageert direct bij calamiteiten
- Het Hoogheemraadschap kijkt in geval van vragen of problemen samen met mij naar oplossingen
- Het Hoogheemraadschap komt waar nodig met praktische oplossingen voor mijn bedrijf
- Het Hoogheemraadschap kent mijn sector goed genoeg

Waterkwaliteit

Veel agrariërs kennen het Hoogheemraadschap vooral waar het gaat om het waterpeil. Maar ook waterkwaliteit behoort tot de kerntaken.

INT: LEES VOLGENDE TEKST RUSTIG VOOR

Het Hoogheemraadschap verstaat onder goede waterkwaliteit dat het water in plassen, grachten en sloten niet vervuild is met chemische stoffen, mest en bacteriën. Maar ook dat goede waterkwaliteit inhoudt dat de leefomgeving voor waterdieren en -planten gunstig is, dat er sprake is van een goede ecologie.

In de volgende vragen willen wij het specifiek hebben over de kwaliteit van het oppervlaktewater en het onderhoud van sloten en vaarten.

Algemeen

16. Bent u bekend met het feit dat het Hoogheemraadschap waterkwaliteit als een kerntaak beschouwt?

- Ja, was al mee bekend
- Nee/niet (echt) bewust

17. Was het u (ook/wel) bekend dat het Hoogheemraadschap aan wettelijke EU-normen moet voldoen voor onder andere de kwaliteit van het oppervlaktewater (Kaderrichtlijn water)?

- Ja, was al mee bekend
- Nee/niet (echt) bewust

18. Inzoomend op het belang van schoon en gezond water voor uw eigen bedrijf en uw bedrijfsvoering:
hoe belangrijk is een goede oppervlaktewaterkwaliteit voor uw bedrijf op een schaal van 1 tot 10
waarbij 1 staat voor helemaal NIET belangrijk is en 10 voor heel belangrijk?
- 1 2 3 etc. 10 geen idee
19. INDIEN SCORE: Waarom geeft u die score? Kunt u dat eens toelichten?
20. Hoe vaak gebruikt u voor uw bedrijf oppervlaktewater (slootwater dus)?
Is dat continu, heel vaak, redelijk vaak, af en toe, zelden of nooit?
21. INDIEN GEBRUIKT: Waarvoor gebruikt u dit oppervlaktewater dan vooral?
- ☐ drinkwater voor dieren
 - ☐ gietwater, beregening, irrigatie
 - ☐ afspoelen, schoonmaken, e.d.
 - ☐ nog anders, namelijk
22. Gebruikt u voor uw bedrijf grond- of regenwater?
- Ja, grondwater Ja, regenwater Nee, geen van beide
23. ZO JA: Waarvoor gebruikt u dit water dan vooral?
- ☐ drinkwater voor dieren
 - ☐ gietwater, beregening, irrigatie
 - ☐ afspoelen, schoonmaken, e.d.
 - ☐ nog anders, namelijk
24. INDIEN GEBRUIK OPP.WATER: Controleert of beoordeelt u de kwaliteit van het oppervlaktewater rond uw bedrijf regelmatig?
- ☐ Ja, regelmatig
 - ☐ Soms, bij twijfel etc.
 - ☐ Nee, zelden of nooit >> over naar vraag
25. Waarom meet u de kwaliteit van het slootwater?
-
26. Controleert u de kwaliteit dan visueel of verricht u dan een meting of beide?
- Alleen visueel
 - Alleen meting
 - Beide
 - Weet niet / doet een ander
27. INDIEN METING OF BEIDE: Wat meet u dan?

ALLEN:

32. Gaat u wel eens actief op zoek naar gegevens over de kwaliteit van het oppervlaktewater bij uw bedrijf (rond uw percelen)?

- Ja Nee (naar vraag 35)

33. Welke gegevens of welk soort informatie zoekt u dan vooral?

34. En waar zoekt u deze gegevens dan meestal?

- Internetsite Rijnland
- www.gewasbeschermingsmiddelenatlas.nl
- www.landbouwportaalnoordholland.nl
- Andere internetsite, namelijk
- Rijnland Magazine (blad van het hoogheemraadschap)
- Ander blad, namelijk
- Persoonlijk gesprek met medewerker Rijnland
- Externe adviseur, namelijk
- Andere bron, namelijk

SAMENWERKING

35. Het Hoogheemraadschap van Rijnland wil graag (zoveel mogelijk) samenwerken met de agrarische ondernemers in het beheergebied om de waterkwaliteit te verbeteren. Wat zijn uw ideeën hierover?
SPONTAAN. NIET HELPEN

- Niet, Rijnland moet zich er niet mee bemoeien (ga naar vraag 41)

36. Welke middelen zou het hoogheemraadschap daarbij het beste in kunnen zetten om resultaat te boeken? Ik noem er nu een aantal met de vraag welke volgens u de beste is. PROGR: ITEMS ROTEREN. Is dat NOTEER RANKING 1, 2, 3. Wat komt dan als tweede? En als derde?

- Subsidies voor gerichte investeringen
- Voorlichting geven en kennis delen
- Coaching en advies op bedrijfsniveau (zogenoeten watermakelaars)
- Onderzoek naar huidige knelpunten
- Studiegroepen met lokale ondernemers
- Instelling van een klankbordgroep (met doel dat Rijnland en agrariërs issues/ontwikkelingen delen)

37. Heeft u andere suggesties om de agrarische ondernemers hierbij te betrekken?

38. Stel dat u concrete vragen heeft over de huidige of gewenste oppervlaktewaterkwaliteit voor uw bedrijfsvoering of rond uw percelen, zou u dan individueel contact willen hebben met het hoogheemraadschap of liever via een organisatie, groep of collectief?
- liever individueel / rechtstreeks
 - liever via organisatie, studiegroep, project of collectief
 - geen voorkeur / hangt van de vragen of situatie af
 - NIET NOEMEN: wil beslist geen contact/los het zelf wel op...
39. INDIEN INDIVIDUEEL CONTACT: Als u direct contact met het hoogheemraadschap zou willen hebben, heeft u daarvoor dan behoefte aan een vaste contactpersoon of belt of mailt u liever om doorverbonden te worden met een geschikte medewerker?
- vaste contactpersoon / accountmanager
 - bel of mail
 - nog anders, nl....
 - geen voorkeur / hangt af van de vragen of situatie
40. INDIEN COLLECTIEF CONTACT: Als u als groep of via een organisatie contact met het hoogheemraadschap zou willen hebben, welke groep of organisatie komt daar het meest voor in aanmerking?
- Via LTO
 - Via LTO Glaskracht (glastuinbouw)
 - Via KAVB (bloembollen)
 - Via (andere) collectieven / projectorganisaties zoals
 - Greenport Boskoop (bomen)
 - Rijn & Gouwe
 - Rijn-Gouwe Wiericke
 - Noord-Holland Zuid
 - De Groene Klaver
 - ander collectief, namelijk
 - Studiegroep / studieclubs
 - Geen mening / geen voorkeur
 - Anders, nl....
41. Heeft u het afgelopen jaar contact gehad – op wat voor gebied dan ook - met het Hoogheemraadschap van Rijnland?
- Ja Nee / weet niet (meer)
42. Zo ja, waar ging dat contact over?
- Vergadering (ook: ik ben bestuurslid)
 - Bijeenkomsten:
 - spuitlicentiebijeenkomst
 - projectbijeenkomsten
 - studiegroep bijeenkomsten
 - presentatie via belangenorganisatie (bij LTO etc.)
 - andere bijeenkomst

- Vergunning of advies:
 - Vergunningaanvraag / afhandeling
 - Adviesaanvraag / afhandeling
- Specifiek in het kader van:
 - Handhaving
 - Wateroverlast
 - Baggeren
 - Peilbesluit / waterpeil
 - Watergebiedsplan
 - Dijkversterking
 - Kade-inspecties
 - Slootkanten
- Algemeen
 - melding per mail/telefoon
 - vraag per mail/telefoon
 - klacht per mail/telefoon
- Nog anders, namelijk

BIJEENKOMST IN NOVEMBER

43. HET HOOGHEEMRAADSCHAP VAN RIJNLAND gaat in november dit jaar een bijeenkomst organiseren voor agrariërs om kennis te delen, waarbij praktijkgerichte workshops worden gegeven over bodem, water en waterkwaliteit, in hoeverre zou u het interessant vinden om die dag bij te wonen?

Zeer Tamelijk (verder met vraag 44)
 Niet zo Helemaal niet Onbekend /hangt er van af (>> vraag 46)

44. Naar welke onderwerpen op gebied van bodem en water zou uw interesse uitgaan op zo'n dag?

SPONTAAN:

45. Welke van de volgende onderwerpen vindt u zeer interessant of tamelijk interessant voor zo'n bijeenkomst? PROGR: ITEMS ROTEREN

zeer interessant (ook) interessant niet

- Bodemdaling
- Verdroging en het omgaan met droogte
- Verzilting en teelt op zilte grond
- Waterkwaliteit en schoon oppervlaktewater
- Ecologie en gezond oppervlaktewater
- Duurzaamheid
- Voldoende water voor agrarisch gebruik
- Emissies en spuittechnieken
- Lozingen
- Natte teelten
- Bodemverdichting (het behouden en verbeteren van bodemkwaliteit)
- Kringlooplandbouw (Circulaire landbouw, het sluiten van kringlopen)
- Het vergroten van de biodiversiteit
- Gewasbeschermingsmiddelen

46. Bent u of is uw bedrijf lid van LTO of een agrarisch collectief?

- Ja, bij LTO
- Ja, bij agrarisch collectief
- Ja, bij LTO en agrarisch collectief
- Neen
- Weet niet / Wil niet zeggen

47. INDIEN BOLLEN GENOEMD BIJ VR. 8 OF 9 : En is uw bedrijf lid van de KAVB?

- Ja Neen Weet niet / Wil niet zeggen

48. INDIEN BOOMTEELT GENOEMD BIJ VR. 8 OF 9 : En is uw bedrijf aangesloten bij Greenport Boskoop?

- Ja Neen Weet niet/Wil niet zeggen

49. De resultaten van dit onderzoek worden anoniem verwerkt. Het Hoogheemraadschap van Rijnland zou graag met een beperkt aantal ondernemers verder willen spreken om waar nodig dieper inzicht in bepaalde zaken te verkrijgen. Mag het hoogheemraadschap Rijnland u indien nodig hiervoor benaderen? Mogen wij dan uw naam en adresgegevens doorgeven? Uiteraard verplicht dit u nog tot niets.

- Ja Neen

50. ZO JA: Mogen we in dat geval ook de antwoorden die u op onze vragen heeft gegeven aan het hoogheemraadschap één op één doorgeven of heeft u dat liever niet?

- Ja, dat mag ook
- Liever niet, antwoorden zullen anoniem blijven
- Beslist niet, antwoorden moeten anoniem blijven

Dit waren de vragen. Hartelijk dank voor uw deelname aan dit onderzoek, mede namens het Hoogheemraadschap van Rijnland. Ik wens u nog een prettige dag.